

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ И ВЕЛИКИ РАТ

Библиотека града Београда
2014.

Аутори изложбе и каталога
Олга Красић Марјановић
Марјан Маринковић

Дизајн изложбе и каталога
Амалија Витезовић

Сарадници
Гордана Илић Марковић, Универзитет у Бечу
Срђан Стојанчев, Српско библиофилско друштво

Издавач
Библиотека града Београда
Кнез Михаилова 56
www.bgb.rs

За издавача
Јасмина Нинков

Штампа
Чигоја штампа

Тираж
500

ISBN 978-86-7191-250-1

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ И ВЕЛИКИ РАТ

Изложбу приређује Библиотека града Београда
поводом обележавања стогодишњице Првог светског рата
у сарадњи са Српским библиофилским друштвом

Галерија *Атријум* Библиотеке града Београда
Кнез Михаилова 56
јун 2014. године

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
И ИНФОРМИСАЊА

Изложба реализована у оквиру Програма обележавања стогодишњице Првог светског рата

Председник Републике Томислав Николић поводом изложбе *Српска књижевност и Велики рат*

Херодот из Халикарнаса, који се сматра „оцем историје“, о историји је говорио као о знању стеченом распитивањем и слушањем. Појам *историја* касније су проширили на познавање прошлих догађаја и, на крају, на излагање збивања из прошлости. Историја је понекад, и за неке, хладна статистика. Можда је то одлика, незаслужено им приписујем ту реч, боље је рећи *особина* неких народа. За Србе није. Ни средњевековна, ни она под Турском – посебно устаничка, ни Балкански ратови, ни Други светски рат, а понајмање Велики рат, за Србе нису пука статистика, датуми, бројеви, учесници. Ми за сву своју прошлост имамо део мозга, срца, гена, носимо је у костима, наслеђену од костију предака.

Нема хладна статистика моћ да нам приближи причу. Научили смо бројке погинулих и рањених, ток одлучујућих битака, наизуст знамо имена војсковођа и јунака, али то је само део наших сазнања о Великом рату. То ће да науче и странци, говориће напамет, за њих је историјско учење интелектуални приступ, многима тек информација како се не би огрешили о општу културу.

Ако бисмо дозволили да наша деца данас, двадесет година од како је преминуо последњи Србин – учесник Великог рата, Солунац како смо их од милоште и са поштовањем звали, о тој српској епопеји уче само из историје, починили бисмо тежак и неопростив грех. Заборавили бисмо незнаног јунака, безименог редова, сељака који је оставио волове у пола бразде, студента који је отворену књигу, незавршен задатак, недовршено платно померио у страну и кренуо у бој за част и отаџбину. Померили бисмо у страну жену која прати сина, јер је у претходном рату већ изгубила мужа, брата, девера – све што је мушко и дорасло кокинки.

Историји нас учи и о њој нам прича Винаверов Пантелија из Горње Петловаче, Растков велики друг, Дисова суза сакривена у дну стиха песме *Међу својима*, Бојићево свето опело, свако слово песама, приповедака и романа. Историју су нам писале уметничке слике, ноте Биничког, али и невешти звук самоуких фрулаша, хармоникаша и трубача, песме безимених који су додавали свој стих да би у њему опевали чежњу, тугу, али и снагу и љубав.

„Смрти нема – има само сеоба“, каже Црњански. У славу онима који су у Великом рату, катастрофи земаљске кугле, изгубили живот, чија је сеоба била сеоба у незаборав, наши књижевници су преселили историјске чињенице у

реч књижевног дела. Зато је ова изложба Библиотеке града Београда важна за учење, доживљај, поистовећење свих нас са прецима.

Разумевање рата, спознаја херојства и жртве, уздизање на пиједестал јунаштва и чојства српске војске и становништва, наш људски однос према Великом рату, исправно се може изградити и опстати најпре кроз емотивни доживљај. Ту причу нама и потомцима причају писци које је на овом месту окупила Библиотека града Београда. Ви знате, а други можда и не слуте, колико је велико ово ваше данашње дело којим се, у име свих нас, данашњих и будућих, одужујете онима који су нам створили и сачували Србију. Посебно онима који су својим делом отргли од статистике и заборава учешће Србије у сламању моћних, оних који почињу рат кад год направе ново, убитачно оружје.

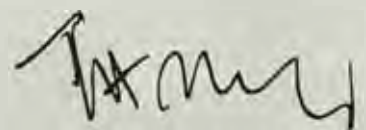
Немојте стати. Пред вама су нове теме: завирите у светску књижевност која је у јунаштву, страдању, поносу и части српске војске пронашла мотиве, покажите нам новом изложбом како су и страни књижевници доживели историју Великог рата. Како су страни новинари, политичари, историчари, како су противници и савезници постојали поете и уметници, како је и њихова оловка писала срцем када су говорили о нашој војсци и народу.

Наслов изложбе који сте сами осмислили обавезује вас да нам у будућности представите књижевнике, све до наших савременика, који нису били сведоци Великог рата, али у њему и овог тренутка проналазе надахнуће. Српска књижевност и Велики рат је прича без краја, вечита тема.

И молим вас да посебно истражите мотиве у уметности писане речи, да ли су од незаборава отргнута страдања Срба, заробљеника, цивилног становништва, жена и деце у логорима широм Аустроугарске. Да не буду препуштена забораву, а потом и незнању, као и њихова гробља, од којих су нека, данас у XXI веку, полигон за вежбање различитих псећих раса.

Уз захвалност и подстрек, нека ова изложба буде тек почетак велике приче о Великом рату, сеоба свих нас у једну јуначку епоху сачувану и научену кроз уметнички и емотивни доживљај.

Томислав Николић, председник Републике Србије

То је онај рат, где сам пао и ја

Сведочанства о ратним годинама 1914–1918. чине изузетно хетероген мозаик – писана су под окупацијом, у логорима, на фронту и у емиграцији, за време рата и дуго након њега, забележена у периодици, књигама и рукописима, кроз уметничке и документарне жанрове, латинично и ћирилично, из пера познатих и анонимних писаца, у распону од римованих александринаца до народних десетераца, од ратне пропаганде до антиратног дефетизма, од обнове косовског мита до окретања Октобарској револуцији. Надовезујући се на догађаје, културну климу и промене започете већ око балканских ратова, искуство Првог светског рата суштински одређује и целокупно (само)разумевање новонастале, међуратне Краљевине СХС / Југославије.

Говорити о рату и литератури најчешће значи знатно релативизовати границе између књижевног и ванкњижевног домена, и битно другачије поставити питање (естетске) вредности. Како је нагласио још Р. Петровић, литература о Великом рату, поред књижевне, има и документарну и посебно – *човечанску* вредност. Најзад, незаобилазно питање односа Великог рата и књижевног модернизма, подсећа нас да „летопис ратне литературе“ не обухвата само дела која непосредно *тематизују* рат већ и сва она дела у којима је искуство рата уписано као епохално препознатљива новина форме и увид „како је многа бучна мирнодопска истина постала лаж и како се други живот спрема, па и друга књижевност“ (И. Андрић).

Проблем књижевно-уметничког представљања Првог светског рата поставили су већ његови савременици и учесници, примећујући да „сва се уметност дала у свим видовима на рат“ (Б. Лазаревић) али и да „ми смо један од ретких европских народа

у кога тзв. ратне књижевности готово и нема“ (И. Андрић). Страхотни потрес и „епопеја“ рата књижевнике је суочавао са императивом обликовања, али и са осећањем да његову адекватну репрезентацију није разложно очекивати, посебно од савременика и учесника. Можда најтачније и најозбиљније запажање о српској књижевности о Првом светском рату дао је Радомир Константиновић, (по)сматрајући како није пронађен аутентичан језик којим би ово трауматично колективно и егзистенцијално искуство, посебно климакс албанско-крфске агоније, заиста било савладано, дубински освешћено и интегрисано у активно културно памћење – „читав један свет прећутао је себе“.

Штампана реч у ратним годинама била је главно средство војно-политичке пропаганде, као и моралног анимирања и охрабривања становништва. Поред књижевности агитације, националне романтике и победничке реторике обнове, ратна сведочанства обухватају и проблематику живота и писања под окупацијом (И. Секулић, Б. Станковић) и порив за етичком демистификацијом рата. На овај дезилузионистички ток, надовезаће се дефетистичка осећања *човека који пева после рата* (Д. Васиљев), из интимизма тамнице (И. Андрић), или кроз спознају да „сјајна прошлост је лаж“ (М. Црњански). Антиратно и критичко расположење уобличава се и као засићени лиризам *Дневника о Чарнојевићу* М. Црњанског или кроз натурализам и експресионистичке топосе („нервозни“ интелектуалац, демонизам, нагони, гротеска, побуна, страх) који иновирају реалистичка полазишта прозе Д. Васића. У делу С. Кракова (*Крила*) уводи се још модернија, кинематографско-монтажна техника приповедања и својеврсна црнохуморна и неуротична „погребна веселост“ рата. Након различито проживљеног ратног иску-

ства (фронт, Албанија, школовање у Француској), нова авангардно-модернистичка генерација писаца оштро се одделила од целокупног система предратне уметности, експлицитно се одређујући и саморазумевајући као *послератна*. Код ових писаца ратно искуство уписује се у саму морфологију књижевних текстова и води афирмацији нових типова субјективитета, животних и стваралачких сензибилита.

Из овог генерацијског и уметничког миљеа, у дослуху са најбољим наслеђем европске модернистичке прозе, настаће и најслојевитија романескна обрада ратног искуства, у *Дану шестом* Р. Петровића (штампан тек постхумно педесетих година 20. века). Предмет ширих обрада и епског романескног замаха Први светски рат постаје тек с извесном дистанцом, у другој послератној деценији. У низу тадашњих романа, знатно традиционалнијег књижевног проседеа (в. *Имагинација историје* М. Јоковића, 1994), *Српска трилогија* С. Јаковљевића имала

је највише успеха код шире публике, одражавајући и утичући на устаљивање књижевних и јавних представа о Великом рату.

Кроз метеж и мозаик ратних сведочанстава, на које у српској култури још није (истраживачки) одговорено на начин на који то ова тема заслужује, савремени читалац је у великој мери принуђен да се креће фрагментарно и препуштен произвољностима разноликих мњења. Зато је можда најупутније отворити могућност да сваки читалац/гледалац сам, кроз што неутралније, непосредније и екстензивније архивске проспекте, путањом властите жеље и укуса, сагледа и одмери сложени однос између граничних егзистенцијалних искустава, идеолошких императива и естетске делотворности предочене изложбене грађе.

Биљана Андоновска

Бомбардован хотел Српска круна,
данашња зграда Библиотеке града Београда

О изложби

Изложба *Српска књижевност и Велики рат* осмишљена је с намером да прикаже особености српске књижевности у периоду од 1914. до 1918. године, и да представи наше најзначајније ствараоце чији је живот битно обележен ратом, односно њихова дела која се тематски баве Првим светским ратом. Представљањем „ратне књижевности“ дочаран је сам феномен рата, кроз призму литературе.

Изложба се састоји из три целине. Прву целину чини 17 плаката у дигиталној штампи на којима су представљени српски писци који су учествовали у рату, било као војници на фронту или као цивили који прелазе Албанију, губе домове и своје најближе: Станислав Винавер, Сима Пандуровић, Бранислав Нушић, Милутин Ускоковић, Бора Станковић, Исидора Секулић, Владислав Петковић Дис, Милутин Бојић, Тодор Манојловић, Растко Петровић, Драгиша Васић, Станислав Краков, Стеван Јаковљевић, Раде Драинац, Милош Црњански, Иво Андрић и Душан Васиљев. На плакатима је приказана њихова „ратна биографија“, изводи из дела објављених током рата у периодици, и изводи из књига са ратном тематиком које су објавили након рата. Поред наведених реномираних писаца, на два плаката представљени су и мање познати песници као и непознати аутори који су писали поезију, цртице и приповетке током самога рата – често на положају, на стражи, између две битке. Иако по правилу без велике литерарне вредности, њихови текстови углавном одишу снажним патриотским духом или носталгичном чежњом за завичајем и драгим особама, осликавајући на тај начин време и околности у којима су настајали. Такође, посебно је приказано и књижевно-уметничко стваралаштво наших аутора у Бизерти, и то ослањајући се на дело *Српска африкијада: наши у Африци*, штампано 1922. године, и на чланак Веселина Чајкановића који је објављен у крфском *Забавнику* 1918. године.

Други део изложбе садржи преглед српске књижевности у периодичним публикацијама које су излазиле у Србији, Хрватској, Грчкој и Француској за време Великог рата. Већина аутора заступљених у овим новинама и часописима и сама је учествовала у рату прелазећи Албанију и зауставивши се на Крфу, који је у то време био главно књижевно средиште. Поред плаката, ову изложбену целину чини и поставка оригиналних примерака периодике из Првог светског рата који се налазе у фондовима Библиотеке града Београда и Српског библиофилског друштва: *Српске новине*, Београд, Ниш 1914–1916; *Српске новине*, Крф 1917–1918; *Забавник, додаток Српских новина*, Крф, 1917–1918; *Летопис Матице српске* 1914; *Дело*, Београд, Ниш, 1914–1915; *Књижевни југ*, Загреб 1918–1919; *Ратни дневник*, Крагујевац 1915, 1917, 1918; *Југословенски гласник*, Ниш, 1915; *Изложба: књижевно уметнички илустровани полумесечник*, Вршац, 1918; *Гласник југословенске омладине*, Париз, 1917–1919; *La Patrie Serbe*, Париз 1916–1918; *Београдске новине (Авала)*, немачко и српско латинично издање, 1916–1918, *Ратни записи*, Београд, 1915, *Брка*, Београд, 1915...

Посебан изложбени сегмент чине оригинални примерци ретких књига објављених у току и непосредно пре и после Првог светског рата – од *Историје нове српске књижевности* Јована Скерлића (Београд, 1914), преко књиге *Из ратних дана 1912–1917* Иве Ћипика (Солун, 1917) и *Југословенске књижевности* Павла Поповића (Кембриџ, 1918), до *Утуљених кандила* Драгише Васића (Београд, 1922). Колекција од 42 раритетне монографске публикације подељена је, према месту штампања, на издања из Србије, Солуна, Бизерте, Женева, Енглеске и Америке. Колекција је формирана у сарадњи са Српским библиофилским друштвом, од књига из њихове богате збирке као и из фондова Библиотеке града Београда.

Судбина српске књижевности

(Непознати аутор)

(...) Али, како је велики европски рат био врло тежак за општи народни живот и српску културу, тако је био скоро убитачан и по српску књижевност. У данима очајне борбе, када је све било уложило и последње снаге да се сачува земља и народна слобода, природно је било што је и књижевни развој стао. Неколико њених млађих, и вредних и истакнутих радника умрли су за време рата. И Милутин Ускоковић, и Велимир Рајић, и Урош Петровић, и Никола Антула, и Нестор Жучни и други мање познати нису дали све и били су тек у пуној снази.

Дошао је затим народни слом, пошло се у изгнанство и изгледало је да је све умрло и да се неће ништа више подићи. Муке су биле и сувише велике, пут је био и сувише дуг, а снаге је преостало само толико да се једва живело. Па ипак, вечити мученик, велики и жилави Српски народ, прибрав се, оживео је, васкрснуо је, и заједно са његовом физичком снагом дошао је и духовни живот. Настаје сада стварање из ништа, све почиње из почетка и све се брзо развија. На Крфу се почињу издавати „Српске новине”, које су убрзо прикупиле заостале књижевне раднике, у Солуну се појављује неколико листова, у Бизерти један, у Француској, Швајцарској и Енглеској неколико. „Српске новине” дају много места књижевним прилозима, покрећу и „Забавник”; *La Patrie Serbe* која је у почетку излазила у Витреу, преноси се у Париз, проширује се, има најбоље сараднике и почиње давати нарочити додатак на српском језику.

У већим ђачким групама, још у почетку, и ради забаве и ради књижевног вежбања, покрећу се мали ђачки листови који се литографишу, а када су почели матурантски курсеви и груписање наших најстаријих ђака у Жозију, Виривилу, Вореу,

Мондофену и Ници, онда се ствара читава једна мала „рукописна књижевност”. Резултати тога рада су рукописно издање целог Његошевог „Горског вијенца”, Мажуранићевог спева „Смрт Смаил-аге Ченгића”, Антологије српских прозних писаца, Антологије српске поезије, Алманаха, многобројних табака који служе као уџбеници итд. У Ници, где је за сада четири стотине наших ученика, постоји и ђачка литерарна дружина, која по озбиљности свога рада ни мало не уступа најбољим ђачким дружинама какве смо имали у Србији.

(...) И данашњи дани нашег изгнаничког живота за време великог европског рата, иако можда значе застој у развоју српске књижевности, они никако не значе њен мртав период. (...) Муке и невоље створиле су једну јаку и нову генерацију, испуниле је и дубоким болом и свестраним искуством, улиле јој више снаге и истрајности и та млада генерација, просвећена на западу, запојена духом више културе и праве уметности, биће способна да код своје куће и у своме народу понесе на својим плећима културу целог народа и да развије и подигне још више и српску књижевност.

Ница, 1917

Ц.

Српске новине, бр. 80 од 20. јула 1917. и бр. 88 од 25. јула 1917.

Ратна књижевност

Поводом књиге Иве Ђипика *Из ратних дана 1912–1917.*

Велики догађаји утичу врло јако на књижевност једног народа. Иако је стварање једног уметника, у основи, лично и субјективно, ипак се он не оглушује о време и његове догађаје; нарочито ако су ти догађаји последица дубљих економских, социјално-политичких и етичких узрока. Социјални потреси потресају и најсубјективније природе. И најличнији лиричари, они који су саопштавали само догађаје свог унутрашњег живота, реаговали су на догађаје својих средина. На догађаје су они, наравно, остављали отиске својих душа, али иако обојени личношћу, догађаји су ту.

(...) Сва се уметност дала у свим видовима на рат: да га коментарише, или да унесе морал, или да га образложи, или да га просто да такав какав је. Све изложбе имају као основно градиво рат у свим својим видовима. Музика се сва усредредила на тендециозну музику која позива и кличе. Као и све остале моћи појединих раса, и уметничка активност је ушла у дневне догађаје. Архитектура и скулптура отишле су у ровове да стварају „блок-хаузе“, утврђења, споменике, гробља... Књижевност је сва у томе знаку...

У листу је у наставцима приказана целокупна уметност тога ратног доба: Иван Мештровић реже у ораховини српски удес, Петар Росандић, Бранко Поповић, Владимир Бецић, Михајло Петровић, Никола Бешевић, Коста Милићевић; М. Милојевић и Коста Манојловић у музици; и такође наше књижевности: Јована Дучића који, сем ранијих песама, боговски звони са својим новим Царским сонетима који вреде више товара злата него што износи њихов број, и, уз њега, читава једна плејада младих и старих, приповедача и песника, који казују свој бол и своју тугу по догађајима које преживесмо.

Ђипикова је књига још један нов документ и нов датум летописа наше ратне књижевности. Наш стари приповедач даје у њој доживљаје своје душе за ових пет великих и страшних година. (...) У главним и општим линијама, Ђипико је обележио сав наш трновити и славни пут од Куманова до Битоља, Драча и Бегалнице, и обратно, од Београда, преко Драча, Крфа, Солуна и Кајмакчалана, поново у Битољ. Један такав невероватан и у историји непознат пут једнога народа, са градацијама на више и на ниже које више нико не може да да, са јасним срећним *арзисом* и кобним *штерзисом*, представља један тимпанон живота којим може да се украси само катедрала нашег народа. То је једна циновска „toute la lyre“ са размерама браманских храмова, са маштом индијских епоса, са болом свих религија: огромна, монументална, надљудска „с ону страну“ свега рационалног... Те невероватне размере превазилазе нас, бацају нас о тле, одузимају нам моћ да их, још сад одмах, осетимо, смислимо и изразимо. Као и за све велико, и за њих треба времена и рада највећих и најизабранијих. Из тих разлога, ми смо способни, за сада, да дајемо само грађу и фрагменте, и у ретким случајевима, праве прерађевине и заокружена дела. Да би се могли да окренемо за собом, да захитимо што више и захватимо што већи „круг“, треба нам и времена и расположења. Ми пак немамо ни једно ни друго. Ношени бујицама великог рата и окренути вртлозима живота, ми смо као на једном вулканском тлу са кога, као сизмограф, бележимо само потресе и треперења. Толико – није мало.

Бранко Лазаревић

Забавник, бр. 6, Крф, 15. октобар 1917.

СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР (Шабач, 1891 – Нишка Бања, 1955), књижевник, песник експресионист, публицист, истакнути преводилац. Гимназију завршио у Београду, математику и музику студирао у Паризу. Од 1919. до 1941. у Београду је новинар, сарадник *Времена*. За време Другог светског рата био у немачком заробљеништву; од 1945. у Београду радио као професионални књижевник и преводилац.

Већ 1914. године учествује у формирању Ђачког батаљона 1300 каплара. Са војском прешао Албанију. На Крфу радио у Пресбируу. Сарадник *Српских новина* у којима 1916. године објављује песме из збирке *Пешаци* (*Писано у Албанији, Визије пред Скадром, Командант батаљона* – песме које се могу сматрати зачетком збирке *Ратни другови*). Сарадник је и *Крфског Забавника* у коме објављује први део спева *Немања*. Током 1917. године одлази у Русију преко Италије, Француске и Велике Британије – и бива сведок Октобарске револуције, о којој ће писати на страницама *Политике* (1919). У Русији је до 1918. године био преводилац у српској војној мисији која је имала задатак да прикупља добровољце ради слања на Солунски фронт. Радио и као дописник *Српских новина* из Москве.

Из дневника париског студента. Одломци

Лежимо уморни, после марша и јуриша, крај неке крње и оскудне крушке, која се ту испела, и пружа две-три гране, у име неке опомене, да не треба ићи тако високо. Доле их је безброј. Доле су воћњаци. Тако има и мирних, сталожених народа. Мајор, крај мене, прича ми о Тургењеву. Мени је тако драго што смо у савезу са Тургењевом. Тако ми је тешко што није овде, да нас схвати, заволи и опише. Да смо сви млади. Ми смо сви уображени. Ми смо сви заљубљени у себе. У рат. У себе као у део рата, у рат као будући део себе – као што су његови јунаци били заљубљени у пролеће, у нејасне покрете на планети, у загонетну душу животиње и звезде, у велике речи, у привлачне догме које им је неко поклонио, као играчку живота.

(...) Командир прве чете дечак, ваљда му шеснаест година, свеже печени академац. Активни потпоручник. Врло је намрштен. О чеми с њим да говорим? По војнички. И он по војнички. Увече седимо, вечерамо, пијемо. Показује ми сандук књига. Кад се сврши рат хоће да учи. Али, ја ћу га – каже – тада презирати. Уверавам да нећу. Не познаје никога. Да га упутим шта да чита. Ја кажем да сад томе није време. Али он воли да чита, макар и целу ноћ. И у академији је читао.

(...) Командир ми је погинуо, крај мене. Није се ни сагнуо. Војници су плакали. Они плачу и од напора, блата, одступања. Палимо велике ватре, грејемо руке. Моје поднадуле руке никад више неће исписати интеграл. Мали потпоручник, да ли чита тамо на небу?

СИМА ПАНДУРОВИЋ (Београд, 1883–1960), песник, естетичар, есејиста, критичар, драматург и преводац. Са В. П. Дисом уређивао *Књижевну недељу*, а после Првог светског рата основао часопис *Мисао*. Као песник јавио се почетком XX века са песницима песимизма, али је као и многи други песници његове генерације био захваћен моћним родољубивим таласом.

* * *

По објави рата је мобилисан, али је ускоро пуштен због лошег здравственог стања. Са породицом из Београда прелази у Ваљево, где је због једног политичког говора ухапшен 1917. године. До краја рата био је у логорима у Болдогасоњу и Нежидеру. У чланку Милутина Грујичића *Школовање у ропству* наводи се да је у логору Нежидер 1918. године књижевност предавао Сима Пандуровић. После рата радио је као секретар Министарства просвете и као помоћник управника Народне библиотеке.

Српско певачко црквено друштво у логору Нежидер

Београд у ропству

Откад те нисам видео, мој Граде
На ставама мирним Дунава и Саве,
Где сам своје дане проводио младе,
Дане првих снова, љубави и наде.

Сурова је бура преко твоје главе
Прегрмела с бесом свирепости слепе,
Уништила с мржњом твоје очи плаве,
Пролећа, лета и јесени лепе.

Како си ми данас мрачан и орон'о!
Ни пуста трага радосном животу;
Варварин је груби злурадо ти дон'о
Глад, ропство, беду, увреду, срамоту.

Од завере мрачне на слободу људи
Ти си мучки удар задобио први,
Поносан и храбар; – из твојих су груди
Потоци потекли племените крви.

Данас, ти си тужан и остављен скоро.
И улице твоје, и тврђава стара
Пусте су, и њима одјекују споро
Још само тешки кораци варвара...

Ал' плавом ноћи, када душе траже
Утехе у миру што с висина дође, –
Дух слободе, поред оружане страже,
Невидљиво твојим улицама прође;

Одлази на старе бедеме, и стане
Гледајући видик у нади и слутњи,
Ослушкује дуго, докле зора сване,
Удаљену буру што бруји и тутњи.

Јер далеко тамо хаос је крвави
За слободу и за ропство, који хуји,
И урла и бесни у свеопштој страви,
У орканској ватри, страсти и олуји.

Док уморне душе, без среће и наде,
У немирном сну се растају од света
Срамоте и ропства, мој поносни Граде,
Дух слободе твојим улицама шета;

И обиђе жртве што се у сну снаже
Надом на слободу; и кад осмех стидљив
Прве зоре сине на оне што траже
Хлеба, – он је мин'о покрај мртве страже
Бесмртан и миран, поносан, невидљив.

БРАНИСЛАВ НУШИЋ (Београд, 1864 – 1938), књижевник. У Београду је учио гимназију и студирао права. Своју прву драму *Народни посланик* написао је у деветнаестој години. Током студија, 1885, учествовао је као добровољац у Српско-бугарском рату. Због сатиричне песме *Два раба* осуђен је 1887. на две године затвора, које је провео у Пожаревцу. Радио је као службеник Министарства иностраних дела у српским конзулатима у Битољу, Солуну, Скопљу и Приштини, као секретар Мини-

старства просвете, драматург и заменик управника Народног позоришта у Београду, управник Српског народног позоришта у Новом Саду. Уређивао је *Позоришни лист*. Године 1903. постављен је за шефа Одсека за националну пропаганду при Председништву владе. Под псеудонимом Бен Акиба сарађивао је са бројним листовима и часописима, од *Политике* до *Самоуправе* и *Београдских новина*. У Битољу је 1912. био постављен за окружног начелника. Као управник Народног позоришта у Скопљу уређивао је *Српски југ* (1913).

Током 1915. године, када је изгубио сина јединца Страхину, који је погинуо у борби као један од 1300 каплара, са српском војском прешао је Албанију. До краја рата био је у избеглиштву у Француској, Швајцарској и Италији. По повратку у земљу радио је као начелник Уметничког одељења у Министарству просвете. Скрхан болом, готово две деценије нија написао ниједну комедију. У Сарајеву је био управник Народног позоришта од 1925. до 1928. Радни век завршио је као библиотекар у Народној скупштини, када је и коначно пензионисан 1929. године. За члана Академије изабран је 1933.

Деветсто петнаеста. Одломак

Лагано креће збег који је загушио друм. Несрећна мајка, која носи на леђима свој најдражи терет, своје чедо, исцеђена, бледа, воштана лица; рањеник, који је недолечен кренуо из постеље огрнут болесничким ћебетом; па отац који носи кућу на леђима и мајка која води уморну дечицу за руке; заробљеник промрзао, поцепан, изгладнео, који сумануто звера идући за гомилом; па руски морнари и француски болничари, па залутала деца без родитеља, без топла одела, без заштите – све те слике, и друге болније, промичу кроз гомилу кола воловских, коњских, крај кола свих врста, свих облика, кроз низ аутомобила, муниционих кола, топовских кара и товарних коња. И све се то измешало, и кола и људи и стока, и све се тиска, све граби, иако се једва креће и пробија кроз гомилу, и свако носи, осим оне опште, још и своју сопствену невољу, свако свој бол. Свако своју историју, увек ружну историју. Једни су кренули у свет, а оставили кућу и тековину своју на милост и немилост пљачки која сад бесни у њиховом завичају; други су кренули, а најдражи им из куће на бојишту, и ко зна јесу ли живи, и ко зна хоће ли их видети и хоће ли кадгод чути о њима; трећи су кренули са горким сазнањем да су за собом оставили гробове својих милих, које нико неће обићи, нико опојати, нико прекадити; четврти су кренули, а немоћне своје, децу или старце, оставили уз пут у непознатим местима, код непознатих људи; пети, шести, седми...

Иду једно за другим родитељи без деце и деца без родитеља, очајни без утехе, бони без неге, изгладнели без понуде, изнурени без одморка. Унезверено и узбуђено, са осећањем страха, понижења и патње, креће се поворка невоље и јада и тече друмом као набујала река болова.

Деветсто петнаеста је обимно мемоарско дело које је славни српски комедиограф посветио своје трагично погинулом сину Страхини Бану. Роман-хроника говори о трагичним данима Србије и њеног народа који се преко Приштине, Пећи и Албаније повлачи пред непријатељем.

Место проише ка-
мене плоче, **сине**, овом
књигом путем болова
бележиш отац гроб.

МИЛУТИН УСКОКОВИЋ (Ужице, 1884 – Краљево 1915), спада у ред најзначајнијих прозних имена српске модерне на почетку XX века. Још као дете осетио је немаштину и беду осиромашене трговачке куће. После завршених шест разреда гимназије, пешице је отишао у Београд да би наставио школовање. Примао је државну помоћ и сам се издржавао. Радио је као практикант у Држав-

ној статистици, Општинском физикату и Министарству унутрашњих дела. Сарађивао је са листовима за скроман хонорар и живео животом дошљака, који ће касније описати у својим делима. У Београду је завршио гимназију и студије права. Три године је провео у Женеви, где је 1910. године одбранио дисертацију из међународног права. Ускоковић је припадао југословенски оријентисаним студентима. На конференцији одржаној у Софији 1906. године поднео је реферат у коме се залагао за балканску конфедерацију и зближавање јужнословенских народа. Поносио се успесима Србије и њених савезника у Првом балканском рату и победама над Турском. Међутим, тешко га је погодио рат између Бугарске и Србије 1913. године, јер је рушио његове политичке идеале о јужнословенској конфедерацији. Ново разочарење је доживео 1915. године, када су Бугари напали Србију и заједно са Аустријанцима и Немцима учествовали у њеном окупирању. Болешљив и претерано осетљив, Ускоковић није преживео пропаст отаџбине. Повлачио се из Скопља, где је радио у Српском конзулату, према Нишу и Куршумлији. Сазнавши да му је пресечена одступница, у једном тренутку малодушности и депресије, 15. октобра 1915. године скочио је у

таласе набујале Топлице и утопио се. Имао је тридесет једну годину. У опроштајном писму је записао: „Не могу да поднесем пропаст отаџбине.”

Слике Ужица и његове живописне околине спадају у најбоље описе у српској књижевности на почетку двадесетог века. У поређењу са претходницима, Ускоковић је дао ширу, свестранију и уметнички модернију слику Београда, па је, с правом, сматран творцем београдског романа и значајним представником „београдског стила”. Објавио је две збирке цртица и песама у прози: *Под животом* (1905) и *Vitae fragmenta* (1908), збирку приповедака *Кад руже цветају* (1911) и два романа: *Дошљаци* (1919) и *Чедомир Илић* (1914).

БОРИСАВ СТАНКОВИЋ (Врање, 1876 – Београд, 1927), рођен је у занатлијској породици. Још у гимназији објављује прве песме. У Београду уписује Правни факултет – економски одсек Велике школе. Ради као практикант Државне штампарије. У *Искри* 1898. године објављује прву приповетку *Станоја*. Наредне године објављена му је прва збирка прича *Из старог јеванђеља*.

Године 1900. у Народном позоришту је први пут изведена *Коштана*. Постављен је за практиканта Министарства просвете, касније Иностраних дела и Министарства финансија. Објављује нове збирке прича *Из мога краја*, *Божји људи*. Као самиздат, 1910. године, објављује роман *Нечиста крв*.

* * *

Први светски рат затиче га на раду у Министарству просвете и црквених послова. Поштеђен „војништва и учешћа у ратним напорима“, 1915. године налази се једно време у Врању, а затим у Нишу, где је прешла читава влада са администрацијом. Као референт црквеног одељења одређен је да службено прати вод који у повлачењу преноси мошти Стефана Првовенчаног из Студенице према Пећи. Породицу оставља у Краљеву; у Пећи напушта војску, која је кренула преко Албаније, и одлази за Подгорицу, а затим на Цетиње. После капитулације Црне Горе 1916. године преко Босне полази за Београд. На путу је задржан у Дервенти. Захваљујући Кости Херману, некадашњем уреднику сарајевске *Наде*, тада „заменику шефа војног Гувернемана за окупирану Србију“, поштеђен интернације, Станковић се враћа за Београд. У периоду од децембра 1916. до марта 1918. сарађивао је у *Београдским новинама*. Текстове из тог периода намеравао је да објави још за живота. Међутим, књига *Под окупацијом* објављена је тек после пишчеве смрти, 1928. године. Вероватно је постојало више разлога за сарадњу са окупационим новинама: лоше материјално стање, несналажење у ратним условима, страх од поновне интернације и могуће одмазде. После рата доживеће многе нападе и непријатности због те сарадње.

Под окупацијом. Одломци

Чујемо да су и књижари покупљени, одведени у Град, и биће интернирани. За *Цвијановића* и не чудимо се. Зна се да је издавао алманахе југословенске и сву патриотску литературу. И чудо да је смео и остати, као што је чудо што није до сада диран. Али се чудим за *Гецу Кона* који је код нас важио као „Шваба“ и „Чивут“.

Али кад су на станици утрпани у воз са осталим интерниранима, у последњем часу *Цвијановић* је пуштен, а *Геца* одведен. Сигурно *Геца* као опасан, онако кљакав и способан за војника! После се чуло да га је теретило што је он штедро помагао породице својих професора и других писаца, чија је дела штампао и издавао. (...)

Мој нови издавач и продавац књижа

– Као што знаш, сада на пијаци само код мене има масти, сланине, суве шљиве и друго. И чим дође муштерија, ја ћу прво књигу да понудим, прво њу мора да купи па онда масти и месо. И онда мора, ја шта ће! Доврши победоносно Јаков.

(...) И сада ево на пијаци „Божји људи“ као поређани међу кантама масти, бурадима кисела купуса, сувом сланином, пршутом и кобасицама, а одозго увенчани као неким ауреолом, венцима лука, паприке и метлама, стоје. Боже, Боже, каква је чудна судбина човечија! Ето они, просјаци, божјаци, који су за живота гладовали, од глади и умирали, како дочекаше да се сада, после смрти, башкаре међ оволиким земаљским благом и насладом!

Београдске новине, бр. 63 (6. март 1917)

Књига *Под окупацијом* објављена је 1929. године, после пишчеве смрти. Ова мемоарска књига садржи записе, репортаже и портрете које је писац објављивао у *Београдским новинама* од 14. децембра 1916. до 1. марта 1918. године.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ (Мошорин, 1877 – Београд, 1958), књижевница и преводилац. Завршила Виши педагогијум у Будимпешти, докторирала у Немачкој. Наставница и управитељица девојачке школе у Панчеву, наставница у Шапцу и Београду. Члан САНУ од 1950. Широког образовања и високе културе, одличан стилист, сарађивала са свим бољим српским и хрватским часописима.

* * *

За време Првог светског рата живела је повучено у Сокобањи, Алексинцу и Београду. У току аустроугарске окупације, као и Бора Станковић, објављивала је текстове у *Београдским новинама*. У богатом и разноврсном делу, бавећи се и светском и домаћом књижевношћу, Исидора Секулић посветила је неколико приповедака темама из Првог светског рата. Оне су заступљене у књизи *Записи о моме народу*, у којој и стоји посвета: „Рад овај посвећујем изгинулој мојој браћи 1912–1945 са много минута ћутања, до у гроб.” То су приче *Шумановићи: Војводина – Србија 1912–1914; Марица (Србија 1914)*, као и прича *Друг Максим Горки: Србија, 1912–1945*. У текстовима сабраним под насловом *Записи у Београду* налази се и краћи опис бомбардовања Београда *Поводом окупације 1915–1918*, и приповетка *Последња заштитница, 1915-те*. Размишљања и моралне дилеме које прате ратна збивања и живот под окупацијом дати су у тексту *Како је управо било?* који је објављен у *Новој Европи*.

Мало је позната песма у прози *Тихе строфе*, која је посвећена Станиславу Сондермајеру, најмлађем борцу погинулом у Церској бици. Песма је објављена у Нишком *Делу*, год. XX, књ. 73, I, 1915.

Како је управо било? Одломак

Како? Да ли сви учесници свесно знају којим су путевима прошли кроз окупацију? Да ли су од окупације доиста начинили део историје, или окупација остаје само име за један интервал времена? Да ли окупација може заузети ранг епохе, или значи само епизоду? Да ли су мисли учесника биле довољно чисте и одређене да их дигну изнад сфере у којој су морали живети? Да ли је идеја судбине народне консеквентно осећана и спровођена за време окупације? Да ли се само телом, или се збиља животом служило отаџбини за то време? Да ли су све духовне функције биле потпуно исправне, баш и кад су форма и акт изгледали правилни и прави? Да ли су учесници били механизам или организам тешког националног задатка?

ТИХЕ СТРОФЕ

Станиславу Сондермајеру.

Из молитвеника свога почупала сам била све листове. Потпуно без ближњих сам се потуцала стазом лутања. Тада, средла сам тебе, недораслог, нежног једног детка, украс један ове земље и целог света.

Давно необрадована, обрадовала сам се дијадеми чистих твојих детињих очију. Давно огорчена, порекла сам огорчење пред умиљатом твојом детињом душом.

Место ја тебе, ти си мене за руку повео, место ја тебе, ти си мене учио и лечио.

Беретали смо много, слатко, и, сасвим као деца, гледајући у једну тачку таванице, путовали смо Бог зна у која времена, Бог зна у које земље.

Причао си да волиш Србију, Слободу и једног Принца. И с тобом заједно ја сам волела Србију, Слободу и једног Принца....

А дотле, пристизало је чудно време твога прераног крвавог пунолетства. Тешко, строго време, које само у проливену крв верује.

Бурно си се прихватио свог задатка. Као што младост и љубав увек чине. И умро си оног истог дана кад си потпуно стекао живот.

Један једини метак и сви извори твога свежег живота утекли су у ушће вечитог мира и смрти.

Судбина је јунака мртвом својом руком повела у рат. Отишао си од свију, од свега....

Али, мали мој Сташко, ти узвишено дете овога доба, шта чини рана на врату, кад је срце твоје умрло без ране!

Кад је смрт твоја свечаност твоје домовине, кад се под пребијено твоје крило сакрила Слобода испред злотора, кад Принц твој живи, зна за тебе и воли те....

Сташко мој! Ти слатко кратковечно дете, благо теби! И зато ја, Бог зна по који пут, мртва у својој нади,

Бог зна по који пут уверена да не вене ивеће него да вену људи, не плачем за тобом, мој Сташко!

Зар да у капљици сузе буде успомена на тебе! Ти си ме научио да су музика и дете истоветни.

Свирам дакле и певам белу елегију твог имена, и гласећи твоју славу, сваки дан све већу, кријем да је рана моја за тобом сваки дан све шира.

Исидора Секулић Стремница.

Belgrader Nachrichten – Belgrádi Hírek – Beogradske novine

У јесен 1915. Србија је након немачко-аустроугарско-бугарске офанзиве окупирана. Све српске новине су укинуте, забрањена је ћирилица, како у штампи тако и у службеним актима и школству.

Као званичне новине 15. децембра поново почињу да излазе *Београдске новине*, на „српском“ (латиница и хрватски језички израз), на немачком: *Belgrader Nachrichten*, и на мађарском: *Belgrádi Hírek*.

Главни уредници *Belgrader Nachrichten* били су, поред осталих, Франц Ксавер Капус (Franz Xaver Kappus), немачки књижевник и новинар из Темишвара, Хуго Грајнц (Hugo Greinz), аустријски писац и фељтониста, Роберт Милер (Robert Müller), аустријски књижевник, новинар и издавач, а као уредници новина потписивали су се и граф Јурај Оршић-Славетички, Вилим Ухер и хрватски драматичар Милан Огризовић. Огризовићева драма *Наша мала Љеркица* је нпр. објављена у немачком преводу *Unsere kleine Ljerka* у ускршњем додатку *Belgrader Nachrichten* (1917, Нр. 96, 1–4 – додаци су увек били датирани по календару католичке цркве). О Огризовићу у окупираном Београду Бора Станковић пише: „Уморан сам. Не могу више. Огризивић ми постаје тако неугодан и тако тежак са оном његовом вечитом позадином. Насмејан, али са у очима неком злурадошћу. Често ме вређа када год почне, узевши ме под руку, да ми прича о нашим. Где је био, ко му је долазио, и њихово полтронско понашање. Изгледа да се и он заситио и, циник, поче да ми се руга причајући о нашим госпођама, госпођицама, о њиховој неморалности, перверзности. ‘А, ваше су боље!’ Отимајући се од њега често бежим, не могући да поднесем онај његов глас кроз нос и као да заноси.”

Новине су прво излазиле три пута недељно (уторком, четвртком и недељом), а од 16. марта 1916. излазе дневно. Поред тога, штампани су и празнични додаци, нпр. за Ускрс или поводом рођендана цара Франца Јозефа, као и повремено илустровани додатак *Авала*, те *Књижевни преглед* (*Literarische Rundschau*). У фељтонској рубрици у *Belgrader Nachrichten* објављивани су преводи старијих српских писаца у преводу на немачки, као и актуелни литерарни текстови, који су за тему имали свакодневни живот у Београду и Србији тога доба. Један од фељтониста је био Ото Алшер (Otto Alscher), писац из Баната, подунавски Немац.

За становнике Србије углавном је била значајна рубрика малих огласа јер им је пружала могућност да у делу „кореспонденција“ објаве и размене вести са пријатељима и родбином која се налазила у избеглиштву, као и да се објаве смртовнице.

Поред *Belgrader Nachrichten* у Србији су се могле још добити само новине из Угарске и Хрватске нпр. *Budapester Lloyd* и *Хрватска ријеч*, а Бора Станковић у свом делу *Под окупацијом* бележи да се и покоји број *Српских новина* са Крфа успео прокријумчарити те је онда тајно преношен и читан.

Гордана Илић Марковић

Аустријска војска заузима Београд

Редакција *Београдских новина* током окупације

ВЛАДИСЛАВ ПЕТКОВИЋ ДИС

(Заблаће код Чачка, 1880 – Крф, 1917), песник, један од оснивача српске модерне.

У Првом балканском рату био је ратни извештач при врховној команди. Судбоносне 1915. године Дис оставља породицу у

Чачку и са војском прелази преко Албаније и стиже на Крф. Са групом интелектуалаца пребачен је у Француску. Путљив и замишљен, већ начет туберкулозом, био је углавном сам. Често је говорио о породици, бринуо за њих. У јесен 1916, пошто је примио писмо од супруге у којем га извештава да није добила новац који је требало да шаље Дисов пријатељ са Крфа, очајан и разочаран, у тешкој депресији одлучује да пође на Крф. Пред сам полазак пише жени писмо: „Путујем данас. Да се опростимо... Ја бих себе казнио смрћу што сам у овим приликама поверовао другима.” Укрцао се на лађу *Италија* и кренуо ка својима. Пред зору 17. маја 1917. године лађу је погодила немачка подморница. По сведочењу малобројних преживелих, једини прибран човек у том хаосу био је Дис. Мирно је скинуо наочаре, ставио их у џеп и помагао морнарима да у чамце прво пребаце жене и децу. Лађа је тонула великом брзином. Међу последњима је ушао у већ препун чамац за спасавање. Било је, међутим, касно. Страшан вртлог који је пароброд створио док је тонуо, повукао је са собом чамац, путнике и песника *Утопљених душа*, једне од најлепших и најзначајнијих књига поезије на српском језику, настале из пера родоначелника српске модерне.

Сиромас Дис! ... Он је био песник по свакој својој меланхоличној строфи, по сваком своме равнодушном кораку. (...) Његово лутање за починком почиње од прве младости а борба за најпрече потребе пратила га је као сенка. (...) Диса је загрлила пучина морска 17. маја ове године да у дубинама нађе вечни мир. Његова смрт нема обележеног гроба, али му је велики гроб као што му је била душа. И кад год се усколеба широка морска просторија, ја у њеној лепоти осетим језовито осећање на тебе, јадни мој Дисе!

С. Миленковић, В. ДИС-у песнику „Утопљених душа”, *Српске новине*, бр. 63, 27. мај 1917.

Међу својима

У мом срцу поноћ. У њој кадкад тиња
Мисо, да још живиш, мој пределе млади.
Моја лепа звезда, мајка и робиња,
Боже, шта ли данас у Србији ради?

Код вас је пролеће. Дошле су вам ласте.
Оживеле воде, ђурђевак и руже.
И мирише земља која стално расте
У гроб и тишину мој далеки друже.

Једно твоје вече. Идеш кући споро
Улицама страха, и душа ти јеца.
Твоје гладне очи, моја дивна зоро,
Храни љубав мајке: „нека живе деца”.

Улазиш у собу. Сузе већ те гуше
А два наша цвета из четири рата
У твом су крилу, образе ти суше:
„Мама зашто плачеш? Јел писао тата?”

У велике патње невино питање
Дуби дубљу рану: плач ти тресе груди...
На пољу је видно, као пред свитање,
Ко да ће се дићи гробови и људи.

Скупила си сузе у косе детиње.
Све вас гледам сада сред гозбе сироте.
Лице ти се ведри: то душа светиње
Љуби твоје чело, мој сјајни животе.

Ница, на Ђурђевдан 1917,
Dis

МИЛУТИН БОЈИЋ (Београд, 1892 – Крф, 1917), песник. Апсолвирао Филозофски факултет у Београду. Стваралац ретког вербалног талента; преузео парнасовске песничке облике и писао изванредно звучне и понесене дванаестерце; бавио се и позоришном и књижевном критиком.

* * *

Почетком Првог светског рата као војни обвезник упућен је у Ниш, где ће 1915. године покренути дневни лист *Гласник*. У августу, у засебној књизи објављује поему *Каин*, у којој

изражава свој бол и протест против братоубилачког рата. Са војском се повлачи према југу. У октобру 1915. са братом Радивојем креће са избегличком колоном ка Приштини, Призрену и Пећи. О том путу оставио је спис потресног сведочанства и песму *Међава*. Преко Црне Горе и Албаније успева да се пробије до Скадра и Драча. Постављен је за писара кумановског начелства и прикључује се јединици Дунавске дивизије. Са реком изгладнелих, промрзлих и немоћних укрцаће се у брод за Крф, где стиже измучен, скрхан болом и тешким искуством. Убрзо се опоравља и почиње да ради. Ослобођен је војне службе. Преко Албаније је пренео драму у четири чина *Урошева женидба*. Песме и еп *Вечна стража* објављује у *Српским новинама*. На молбу шефа Ратног пресбириа препевао је *Оду народу српском* Габријела Д'Анунција и *Краљ Петрова четири вола* Едмона Ростана.

У августу 1916. одлази за Француску на двомесечно одсуство. Путаје у Лозану и Женеву где се састаје са Гролом, Вељком Петровићем и другим књижевницима. У Торину набавља машине за Државну штампарију. Од 1. марта 1917. године поново је на дужности у Солуну. У јуну 1917. дао је у штампу другу збирку ратних песама *Песме бола и поноса*. Већи део тиража изгорео је приликом великог пожара у Солуну.

Почетком септембра пада у постељу. Пренет је у војну болницу престолонаследника Александра. Његов измучен организам напада туберкулоза. Умире у Солуну, у 26. години живота, октобра 1917. Сахрањен је на гробљу Зејтинлику.

Плава гробница

Стојте, галије царске! Спутајте крме моћне,
Газите тихим ходом!
Опело гордо држим у доба језе ноћне
Над овом светом водом.

Ту на дну, где школке сан уморан хвата
И на мртве алге тресетница пада,
Лежи гробље храбрих, лежи брат до брата,
Прометеји наде, апостоли јада.

Зар не осећате како море мили,
Да не руши вечни покој палих чета?
Из дубоког јаза мирни дремеж чили,
А уморним летом зрак месеца шета.

(...)

Јер проћи ће многа столећа, ко пена
Што пролази морем и умре без знака,
И доћи ће нова и велика смена,
Да дом сјаја ствара на гомили рака.

Али ово гробље, где је погребена
Огромна и страшна тајна епопеје,
Колевка ће бити бајке за времена,
Где ће дух да тражи своје корифеје.

Сахрањени ту су некадашњи венци
И пролазна радост целог једног рода,
Зато гроб тај лежи у таласа сенци
Измеђ' недра земље и небеског свода.

Стојте, галије царске! Буктиње нек утрну,
Веслање умре хујно,
А кад опело свршим, клизите у ноћ црну
Побожно и нечујно.

Јер хоћу да влада бескрајна тишина
И да мртви чују хук борбене лаве,
Како врућим кључем крв пенуша њина
У деци што клићу под окриљем славе.

Јер тамо, далеко, попрिште се зари
Овом истом крвљу што овде почива:
Овде изнад оца покој господари,
Тамо изнад сина повесница бива.

Зато хоћу мира, да опело служим
Без речи, без суза и уздаха меких,
Да мирис тамјана и дах праха здружим
уз тутњаву муклу добоша далеких.

Стојте, галије царске! У име свесне поште
Клизите тихим ходом!
Опело држим, какво не виде небо јоште
Над овом светом водом!

ТОДОР МАНОЈЛОВИЋ (Велики Бечкерек, 1883 – Зрењанин, 1968), песник; драмски писац, критичар и преводац. Завршио историју уметности у Базелу. Између два светска рата у Београду био секретар опере, професор Уметничке академије, а у Новом Саду секретар Матице српске и уредник *Летописа*.

Један од првих поборника модерне књижевности и уметности чији се продор манифестовао у српској књижевности после Првог светског рата. Објавио збирке песама *Ритмови*, *Ватромет* и *бајка о Атхеону*, *Песме мога двојника*; драме *Центрифугални играч*, *Опчињен краљ*, *Катинкини снови*, *Наход Симеон*, *Commedia dell' arte*.

Светског путника и грађанина света Први светски рат затекао је у бањи у Швајцарској. У августу 1916. године, преко Италије упутио се на Крф где се придружио српској војсци. У крфском *Забавнику* сарађивао је као песник, уметнички и књижевни критичар. У готово сваком броју објављиване су његове лирске песме, које су по темама и истанчаном сензибилитету одударале од патриотских песама већине писаца. „Нико у ово крфско доба није тако писао“ записао је Радомир Константиновић.

Овај велики ерудита својим текстовима о архитектури (*Наша стара и нова уметност*), ликовним критикама (*Приказ изложбе југословенских уметника у Женеви*) као и некролозима о Дебисију, Фердинаду Ходлеру и преводима (*Ниче о Немцима и немачкој култури*) дао је значајан допринос уређивачкој политици *Забавника*.

Тодор Манојловић

Феникс

Жар-птица,
Сјајни *Феникс*,
Чудесни створ
Што се храни
Сузама и опојним
Мирисом измирне, нара; –

Видесте ли га –?
Како полете, пролете
У гордом високом луку,
– Големом! Нагло ко муња,
Остављајући за собом,
Као репатица кобна,
Дугу, заслепљујућу
Траку светлости,

(...)
Сопствено своје гнездо
И сурвава се у њега –
Пепео сури у пепео.
Ал се из пепела махом,
Усред васеленске буре,
Раскриљују чудесно
Обновљена златна крила,
И тајанствени Васкрсник,
Силнији, лепши но пре
Полази хитро и сјајно
На нове, смелије походе,
Чију ви мету и крај
Већ нећете видети; –
Ви, што само једаред
Живите неминовни
И неповратни плен
Већ првог сутона; –
Док он, коме је свака
Нова смрт ново рођење,
И свако рођење васкрс,
Он, краљевић небројених
Будућих зора и сутона,
Помазаник неслућених
Далеких слава, чудеса,
Броди кроз златни азур
Пијане Вечности,
Увек наново млад,
Увек заносно леп –

И увек – увек! – победилац

Забавник – месечни књижевни додатак Српских новина

Први број *Забавника* изашао је 2. априла 1917, а последњи 15. октобра 1918. године. Током те две године објављено је 18 бројева које је као главни уредник потписао књижевни критичар Бранко Лазаревић (1883-1968). Овај даровити интелектуалац, Скерлићев ученик, често је писао уводнике, приказе књига, осврте на важне догађаје из историје и културе. У часопису су сарађивали многи истакнути предратни писци међу којима је најзаступљенији био Јован Дучић са *Царским сонетима* и *Сунчаним песмама*. Своје песме и цртице објављивали су и Иво Ћипико, Станислав Винавер, Светислав Стефановић, Тодор Манојловић, који је радио и као уредник листа.

Међу најмлађим сарадницима био је Растко Петровић са својим *Косовским сонетима*. Потписивао се псеудонимом Р. М. П.

Уредништво је дало доста простора и неафирмисаним песницима, официрима и војницима који су стихове посвећивали погинулим друговима. Били су то Божидар Пурић, Владимир Станимировић, Милош Ћорић, Божидар Стојадиновић... Два песника са својим ратним песмама, опонашајући народне епске песме, дала су посебан печат и овом листу и књижевности тога доба: Драгољуб Филиповић (1844–1933) и мајор Милосав Јелић (1883–1947). У *Косовским бојурима* Драгољуб Филиповић опева древне јунаке српске историје: Срђу Злопоглећу, Милоша Обилића, Бошка Југовића, Мајку Југовића... док Милосав Јелић опева савремене јунаке и хероје рата војводу Вука, Радоја Пантића, Кујунџића мајку.

РАСТКО ПЕТРОВИЋ (Београд, 1898 – Вашингтон, 1949), песник, романописац, есејист, етнограф, талентовани цртач, камерман и фотограф. Као несвршени гимназијалац прелази Албанију, повлачећи се са збеговима народа преко Шумадије, Жупе, Руговске клисуре. О том повлачењу писаће у првом делу романа *Дан шести* (објављен постхумно 1961).

* * *

„Дубок траг оставиће на Растка све оно што је преживео у ал-

банским гудурама – био је сведок и учесник свих оних прича о Љум-кули, Везировом мосту, краљевим воловима и арнаутским заседама. Сећаће се до краја живота хиљада својих вршњака, пре времена регрутованих, како бесциљно промичу кроз маглу и како сваки час остављају за собом изнурене другове да умиру по друму. Записао је:

„... Хтео би погинути за какву велику и спасавајућу идеју. А деран је и при том још увек растао, и рукави су му краћали. Земља на изглед мртва расла је такође, као у мртвог што још расту нокти, коса, брада. Само овде оно што је било и живо била је сама крв која је увек текла и проливала се нештедемице...”

Сам је говорио да су израсли заједно: он и његова отаџбина; он и његов таленат.”

Радован Поповић, *Изабрани човек*

Дан шести. Одломци

Недеља, 1. новембра 1915. године

У овом часу, данас, светски рат. По једном огромном ланцу километара људи гину. Изишли су из својих кућа, поља, и дошли на један бескрајан ланац километара да убијају један другог. Овога часа, скоро све што се догађа међу људима на земљи, по милионима квадратних километара, тиче се искључиво само живота и смрти. Имати јести, не бити осумњичен, моћи побећи, не смрзнути се у позадини, погинути или не погинути на фронту.

Уторак, 24. новембра

И иду даље. Ветерник. То је планина, то је гомила стења, грозоте, испупчење земље. Само један набор земље, геолошки расед, једна случајност, моменат развића ових гора, пука случајност. А уз то треба се пети, још, још. Треба покретати ноге, мицати их, мицати. Прво једну, па онда другу. Куда?

С џаком на леђима. Путник. Туриста, на врх планине око света, око свог мозга, око своје смрти. Како корачати постаје трудно, значајно подузеће као водити ратове до истребљења, као просецати канале, зидати тврђаве, лити топове, састављати оклопњаче. Умрети. О, умрети, без страха, без ужаса, без жалбе за овим. За Ветерником! Да, без жалбе за Ветерником, за овим цокулама, за овом киселином руку... Још! Још! Померати ноге, најпре једну, па другу, па опет ону прву.

Среда, 25. новембра

Групе вршњака умирале су на све стране. Вукли су се по друму. Парче хартије терано ветром. Ничег патетичног. Само очи, пресићене свим тим пергаментним лицима, скорелим устима, нису бележиле више ништа. Такво је било и лице Стеваново и свих осталих, до у бескрај. Као у заклане и очерупане живине, кошчате главе на тананим и млитавим шијама. Силазили су.

Среда, 16. децембра

Ни сто метара нису били прешли, када се појавила, негде у дну предела, светлооловна, непомична, пучина. Изгледала је безначајна по своме облику, пространству и изгледу. Само јединствено усамљена и туђа, и као какав зид. Не мислећи на шта друго што би било у вези са њом, Стеван је размишљао само о том: да је она зид и коначност, кроз који се никада можда он неће пробити. Тамо, на дну предела, преко свег тог тресетишта, биља, шибља, и пустоши!

Осам недеља час десно, час лево, Стеван је ишао, једнако бежао од нечег. У извесном правцу. Ето, то је било главно: у извесном правцу! А томе правцу сада је крај!

ДРАГИША ВАСИЋ (Горњи Милановац, 1885 – Бањалука, 1945), гимназију завршава у Чачку, а Правни факултет у Београду. Усавршавао се у Француској. После женидбе отвара адвокатску канцеларију. Био је члан ПЕН клуба, дописни члан Академије и један од оснивача и потпредседник Српског културног клуба.

Учествовао у Балканским ратовима. У Првом светском рату, као резервни официр учествовао у Колубарској бици, одбрани Београда, прешао Албанију. Из рата је изашао са чином капетана I. класе, два ожилка и губитком жене која је умрла 1917. године.

После рата посвећује се публицистици. У том периоду настају његова најбоља дела: роман *Црвене магле*, збирка приповедака *Утуљена кандила* и *Витло и друге приче*. И у приповеткама и роману *Црвене магле* главна тема су рат и његове последице. Неке од његових прича – *Ресимић Добошар* и *У гостима* – сматрају се најбољим причама новије српске књижевности.

Реконвалесценција. Одломак

Пита се човек, него шта, а и ми смо почели да се питамо, једва једном. Јест. Друго је Милосав, а друго сам ја: он је инстинкт, ја сам разум... Ја хоћу да се питам: је л та отаџбина била правична, племенита, мудра, је л према свима својим синовима била подједнака? Ја хоћу да знам: је л ме та отаџбина истински волела, је л према мени испунила све обавезе мајке, па да за њу паднем и жртвујем се као њено дете?

(...) Није отаџбина само земља, територија, зелени лугови, бистри поточићи и звоници. Отаџбина је и Правда, и Управа и Слобода и Сигурност и Благодет. И Правда. А је ли правда кад за ту отаџбину једни исти крваве неколико ратова, док други исте те ратове искоришћују? Је ли правда да ја, избушених груди, јектичав, пропао, труо, поново одем на фронт, а други, здравији од мене, никад га није ни видео? Нека ме чују. Али ја морам да кажем како ми је онај што га ја називам душманином, у рову према мени, који пати као и ја, и кога сам послан да убијем, милији, ближи и дражи увек био од онога позади мене, вајнога брата мога, што је здравији од мене, а богати се и благује на мој рачун и док ја испаштам туђе погрешке и злочине.

Dragiša Vasić

СТАНИСЛАВ КРАКОВ (Крагујевац, 1895 – Сен Жилијен, 1968), официр, новинар, књижевник и филмски радник. Спадао је међу најутицајнија „пера“ у новинарству Краљевине Југославије. Уређивао више листа – *Време* (1934–38), *Наша крила* (1924–39), *Телеграм* (1939). Био је директор Радио Београда (1940–41). Написао је више дела са темом Првог светског рата: романе *Кроз буру* (1921) и *Крила* (1922), мемоарску прозу *Наше*

последње победе (1928) и аутобиографску прозу *Живот човека на Балкану* (1997). Аутор је познатог филма *За част отаџбине* (1930), који у звучној верзији бива преименован у *Голгота Србије* (1938).

За време Првог балканског рата, пошто са непуних седамнаест година као исувише млад није могао бити примљен у редовну војску, пријављује се као добровољац у четнички одред војводе Вука. Следеће године учествује у Другом балканском рату против Бугарске, у којем је и рањен код Криве Паланке. По завршетку гимназије уписао се на Војну академију, па је као тек свршени питомац 46. класе Ниже школе Војне академије 1914. године кренуо у Први светски рат. Учествовао је у многим биткама, преживео албанску голготу. Био је међу првима који су освојили Кајмакчалан и ушли у Велес. Рањен је 1915. године када је био у звању командира вода. Као поручник је пензионисан 1921. године. Из балканских и Првог светског рата изашао је с највишим српским и савезничким одликовањима: Бели орао са мечевима IV степена, две Златне медаље за храброст, Албанска споменица, Крст милосрђа...

„Станислав Краков је видео рат. Више него иједан други наш или страни писац. То је био један млади човек који је скоро одрастао у рату. (...) Он у то доба не само да је видео човека како умире крај њега већ је и сам имао да води људе тамо где је свакога часа смрт. Нигде, као на тако основној бази живота и смрти, сусрет са људима није толико сублиман и трагичан.“

Растко Петровић, *Светски рат у строју и нашој књижевности*

Крила. Одломци

Један прикупљени, збијени ред се враћа, и гура пред собом устављене сенке. Све је јача рика:

– Напред, напред...

Сад се тек сећа оружја у руци. Натичу се ножеви. Жеља за убијањем полако улази у људе. ... Севне пламен и заслепи очи. Грмне, рикну парчад. Јаукне се. Руши се. Крвава се тајна врши. У мраку се убија лакше јер се не види лице убијаног. Пуца се пушком прислоњеном на туђе тело, забадају се ножеви у нешто меко. Јауци кратки, уплашени, очајни, дивљи. Трупови су по земљи све чешћи. Рика је све јача, бешња.

(...) – Ух, како је страшно јаукнуо...

Убица се сећа убијеног. Убијени је непријатељ, а убица – јунак. Прорезани шињел и пробијене груди.

– А, а... – био је јекнуо онај. Крик је био прост али страхан.

– Убио сам, убио сам... – Официр се није томе радовао, али се није ни ужасавао. Било је још сувише блиско. Још је осећао на лицу отрти млаз туђе крви. Онај јаук му је остао у глави. Па не само тај први. У тело, које је пало, зарио се одмах још нечији бајонет тако снажно да је продро чак и у земљу, шкрипнуо и савио се, а онај је јекнуо још једном плашљиво и слабо као убијено куче.

(...) Шуме су гореле на сунцу. Невидљиве бубе певале су. Рањеници су јечали, урлали или издисали. Око крваве вате по земљи милели су мрави. Пољски су мишеви цикали од злобе. Мртве су склањали у страну.

(...) А све је било лудо и пијано, и у оној страшној граји људи нису знали кад умиру.

По дрвећу су цвилеле поломљене гране, камење је вриштало, а набрекла стабла прскала помамљено. Шуме су поружњале и постариле. Из њих су излетале дуге перјанице дима. Секире су летеле и лупале по кори. Грмљавина је поломила сенке, и оне су лежале рањене и искидане.

СТЕВАН ЈАКОВЉЕВИЋ (Књажевац, 1890 – Београд, 1962) био је професор Универзитета у Београду и ректор од 1945. до 1950, биолог, књижевник и редовни члан САНУ. Књижевно име и популарност стекао је трилогијом романа *Српска трилогија* (1937), коју чине *Деветсточетрнаеста* (1935), *Под крстом* (1936) и *Капија слободе* (1937).

У Првом светском рату активно учествује као резервни официр српске војске. Мобилисан у Зајечару 1914, прекомандован је 1915. у Шумадијски артиљеријски пук, у коме је остао до краја рата. После три године проведене на Солунском фронту, године 1919. вратио се кући.

„Кад сам полазио у рат, изгубио сам оца. Кад сам се вратио из рата, затекао сам мајку на мртвачком одру. Ратне године зарезале су се дубоко у моју психу. Првих дана осећао сам се ужасно усамљеним. Преокрет је био велики. Недостајала ми је она ратна динамика, свеједно што сам као и сви остали, једва чекао да се рат заврши. Тек кад сам се опет вратио својој старој, уствари једва започетој дужности гимназијског суплента, дани су почели бивати сношљивији, а живот је добио нови смисао.“

Синиша Пауновић, *Писци изблиза*

Српска трилогија. Одломци

Цела падина Цера црнела се од лешева људских, коњских трупова и разбацане спреме. Било их је на гомили и наших и њихових. Свеједно, смрт их је помирила. Болничари се размилели и растављају их из грчевитог загрљаја, па стављају укрућена тела на паралелно постављене церовке и бацају у општу јаму, као неупотребљиву ствар која је дотрајала.

Људска радозналост је пресићена, и све је већ одвратно и мучно. Али то није оно што смо слушали у удобним собама или читали на меканим фотељама. Рат је онда личио на олимпијаду, људи били епски јунаци, окићени венцима славе...

(...) Посматрам острво Видо... Једна кућа на њему, онда неке бараче, шатори. На обали се беласа нека гомила... Али то као да није камен. А ко би сада го лежао на обали... Међутим личе на људске прилике. Опет талас преко брода. Лађа брекће. А острво Видо нараста и деца се наједном укочише од неког страха. Окретох се. Лешеви, голи људски лешеви, преко стотину мртвих људи набацано на обалу, на гомилу, разјапљених вилица, стакластог погледа, раскречених ногу и згрчених руку. Таласи сатански налећу, као да се радују толикоме плену, а вода у широким млазевима цеди се низ укочена мртва тела... Па бар да нису голи.

Ужаси дана и самртне глади огледају се на свакој кости. Као да су живе лобање изишле са морскога дна на светлост дана.

– Oh-la-la... Quelle tragedie. Pauvres hommes, pauvres hommes! Клима главом вођа тендера.

(...) – О, jo, jo, jo! – викну капетан Радојчић дижући руке. – Па колико се све вас отима, о ту славу, да сте освојили Кајмакчалан? Из званичних извештаја читамо: Кајмакчалан освојила Дринска дивизија. Светислав тврди: Кајмакчалан освојио Четнички одред. А Предраг, који је из Дунавске дивизије, сав се зацрвенео да докаже, како је седми пук освојио Кајмакчалан.

– И што је нарочито интересантно, овде се препиру живи учесници. А шта ће тек историја да каже! – додаје поручник Мишић.

РАДЕ ДРАИНАЦ (Радојко Јовановић, Блаце, 1899 – Београд, 1943), књижевник и публицист, значајан лирски песник. Гимназију учио у Крушевцу. Углавном је живео у Београду од литературе и новинарства где је и умро од туберкулозе. Песник-боем, анархоиндивидуалист у бунту, вечити путник заљубљен у далеке хоризонте, непосредан у лирски емотивним исповестима.

У новембру 1915. са оцем, трећепозивцем, полази са српском војском и народом на пут преко Косова, Црне Горе и Албаније. Првих дана јануара 1916. са више стотина избеглица, претежно ђака, са непуних седамнаест година, укрцава се на брод Црвеног крста и стиже у Марсељ. Почетком фебруара упућен је у Лицеј св. Рамберea крај Лиона. У школском листу објавио је свој први књижевни рад. Крајем године премештен је у Лицеј у Сент Етјену. Током 1917. похађа вишемесечни матурантски течај при Српској школи у близини Нице. Већ 1918. један је од најагилнијих чланова литерарне дружине. Чита своје песме и прозу. Добија надимак Рака Песник. Прелази у Париз и по завршетку рата враћа се у домовину.

Rade Draina

II

У младости се мојој убијали људи и победници
газили преко ловоровог лишћа
Видео сам небо узнемирено од ракетла
и авионских крила
Проживео сам дане када су се тробојке лепиле
за облаке као шаторска крила
У славу моје младости засули су ме бомбама
и отровним гасом
Није чудо што сам тако огорчено пљубао
са ових епских платоа
Ја који сам у одломцима живота често као локомотива
кроз Тексас протрчао.

Живео сам у доба када су од демократије остале
само крпе
На палуби једне цивилизације која је подригивала
од преситости
Жвакао сам жалост желуцем жедно
Жаоком срца жилавост тог временског корења
Од преситости просташтва пребацио сам се
у тврде карауле
Пелерином лиризма прекривајући поља и прерије
И пљунуо на све као за димом из луле.

La Patrie Serbe

Часопис је излазио у току Првог светског рата у Паризу од октобра 1916. до децембра 1920. године. Био је намењен српској младежи у изгнанству која је била на школовању у Француској. Будући да је штампан на француском, био је намењен и домаћој читалачкој публици с циљем да је упозна са историјом, културом и борбом српског народа. Овај часопис претежно родољубиве оријентације, који је редовно излазио једном месечно, садржао је сталне рубрике: преглед културних догађаја, књижевне прилоге, прилоге о српским обичајима, критичке текстове о српској и страној књижевности, као и прилоге о српским ђацима. Часопис је имао и значајне сараднике српске културне и научне елите: Бранислава Петронијевића, Косту Куманудија, Станоја Станојевића, Тихомира Ђорђевића, Миодрaга Ибровца, као и неке од француских слависта и преводилаца.

Књижевна рубрика, *Кроз историју и књижевност*, имала је посебан значај за образовање српских ђака и упознавање Француза са старијом српском књижевности као и са модерном, која је била водећи књижевни правац уочи Великог рата. По броју прилога најбројнији су били песници. Тако је преведена поезија Јована Дучића, Војислава Илића, Алексе Шантића, Милана Ракића. Први пут је преведена и објављена *Плава гробница* Милутина Бојића, као и белешка о изласку из штампе у Солуну Бојићеве најновије збирке *Песме бола и поноса*. У неколико наставака штампан је и Нушићев необјављен роман *Оркан*.

Према тексту: Тамара Валчић Булић, *Сусрет двеју култура у српској периодици на француском језику 1916–1920, La Patrie Serbe, La Revue Yougoslave*

X. Pour la Patrie.

BAN NOUCHITCH, tombé le 29 Septembre 1915

Nourri d'idéal dans la maison de son père, le littérateur bien connu, solidement formé par ses connaissances et de nombreuses expériences, Ban Nouchitch, toujours bien au fait pour la défense de l'humanité, pour la chitch, très tôt, dans sa jeune et très remarquable œuvre.

Après avoir été à Belgrade, il les a bacheliers dans la Serbie libérée, 1912-1913; Uski l'occasion de sa

bonne heure les précieuses ressources d'un esprit entré dans ce nouveau milieu où chaque élève de l'a devenait par là même un apôtre du réveil de la conscience endormie et accablée par une longue servitude. — Ban se mit au premier rang des rénovateurs pour la jeunesse. Par sa forte influence il en dirigeait il présidait toutes les réunions; il prononçait de son et rassemblait autour de lui les camarades dont il les lieutenants dans l'œuvre d'émancipation et d'organisation.

Son père, M. Branislav Nouchitch, dirigeait un journal, qui parut à Uski. Cet organe était nettement Il répondait aux aspirations du jeune écrivain qui collabora avec activité — et bonheur. N'avait-il seize ans, fait des essais très remarquables dans un journal.

Son concours n'était pas celui d'un jeune homme mais plutôt d'un collaborateur sérieux. Il ne craignait les difficultés et l'aridité de l'étude des problèmes posés de ses écrits attirèrent l'attention d'une façon particulière d'eux obtint les honneurs d'une mention dans la presse.

A la fin de 1914, il rédigea, avec une perspicacité

PREMIÈRE ANNÉE. — N° 11.

Paris, 1/14 Novembre 1917.

La Patrie Serbe

REVUE MENSUELLE

pour la Jeunesse Serbe en exil

LA PATRIE SERBE

REVUE MENSUELLE

avril 1917.
Paris.

"La
Srbie

НАША ОТАЦИ

— Уредник: Др Драг.

ОТАЦИНО, ГДЈЕ СИ

A. ШАНТИЋ.

С њедара твојих давно нисам
Ниједно ружје... Све гором и
Грозом муком, лед је љути
И својом тврдом ошва ме по
Пролећа твога гдје је поздрав
И вилк орлова на свијетлој
Вај, ја бих топла нагрљаја хтно...
Хладно је, хладно... Отаџино, гдје си?

Нијемо гледам кроз потоке суза,
По оштру мразу теби душа блуди —
Вапије, цвили... Пита: ко те узео,
О, ко те трже са мојих грудја?!
Жеда сам... Твога извора бих нис,
Но свуда само смрале बारे деси!
Вај, ја бих вихор твоје душе хтно...
Хладно је, хладно... Отаџино, гдје си?

LA PATRIE SERBE

REVUE MENSUELLE

JEUNESSE SERBE EN EXIL

DRAŽ. ICONITCH.

Le Tombeau bleu.

Italie-tà! giv'ra proutant! Arrête ton gouvernail!
Yugos doucement!
Je chante, en ce minuit sombre, un hymne sublime
Sur ces eaux noires.

Là, au fond, où sommeillent les esquies
Et où les algues noires se renouent de saurbe,
S'étend le ruisseau des larmes, gisant frère contre frère,
Prométhées de l'espérance, apôtres de la douleur.

Ne sentez-vous pas comme la mer glisse
Pour ne point heurter les vagues éternelles?

Српске новине (1914–1918): информативно-службено гласило Краљевине Србије

Током 1914. године *Српске новине* излазиле су у Београду, сваког дана осим понедељка и дана после празника, од 1. јануара до 11. јула 1914. када је, због предстојећих војних операција и преласка владе у Ниш, обустављено даље штампање. Током 1915. штампане су до краја септембра.

На Крфу су излазиле од 7. априла 1916. године. У том периоду изашло је 115 бројева. Вршилац дужности главног уредника био је Бранко Лазаревић, док су остали новинари углавном били војни обвезници и радили су у својству сарадника. Током 1916. године дошло је до измењен је садржај *Новина*. Све више је било дневних информација које су објављиване заједно са литерарним прилозима.

Главни уредник *Новина* 1917. године, до броја 100, био је Славољуб Панић, а надаље, све до краја боравка на Крфу, Димитрије Стевановић. Повећан је и тираж, који је достигао чак 5 000 примерака. На предлог министра просвете и црквених дела Љубомира Давидовића, свечани ускршњи број штампан је у 10 000 примерака и бесплатно је подељен и војницима у рововима, и у свим земљама при мисијама Српске краљевске владе у иностранству. Поред важних политичких вести и извештаја са ратишта, у *Новинама* су устаљене и рубрике приказа нових књига. У више наврата објављен је оглас о издавању *Буквара* Стеве Чутурила, као и о другим српским књигама штампаним у иностранству: Бизерти, Женеви, Њујорку, Чикагу, Канади, Јужној Америци. У сталном књижевном подлиску објављиване су песме и цртице чији садржај је давао моралну подршку и јачао патриотски дух војске. Понекад су насловном страном доминирале песме Милутина Бојића. Поред песама познатих српских песника објављивани су и стихови непознатих аутора. Великим некролозима пропраћене су трагичне смрти Милутина Бојића и Владислава Петковића Диса.

Новине су пратиле и живот наших ђака у Француској, Енглеској, Швајцарској, а понекад су штампана и њихова писма упућена родитељима у домовину. Редовно су дистрибуиране у сва места у овим земљама у којима је била организована настава за српску децу.

Током 1918. године *Новине* су излазиле од 1. јануара до 13. новембра. Штампане су три пута недељно, уторком, четвртком и суботом, увек на четири стране.

Према књизи: др Предраг Пејчић, *Српске новине у Крфу (1916–1918)*

VIVE LA FRANCE!

Опет земља дрхти у напетој ноћи,
Опет оркан бије у обале плевно,
Опет људски крв се немилосе точи,
Као оно некад у ало доба древно.
И никад Европи нема среће, мира —
Кајзери су увек жести страног шира.

И народи гину! Сврху желеа звечи,
Пустош на све стране од огња и дима,
Умукнула песма... Хетакомба јечи...
А Нерон се шета по агаришту Рима,
Невинишад мрши погана му нога
О, да л' има правде? О, да л' има Бога?

На обали Саве, Дунава и Драве
Живео је народ као соко чин,
Бранио је запад од азијске лаве
И за груд своју крв је реком лив,
Ал' тај народ беше Нерону на стази
И тирани се реши да га чизмом агали.

Donnerwetter einmal! — грмну Франца стари,
То племе хајдука нех се крваљу збрише,
Напред, верне слуге, Бугари, Маџари,
Који са мном није, нех' га нема више,
И на Свету Земљу јуришше шакали,
И Србија паде: клекну Давид мали.

Крв му допхти с рана, ал' се опет диже:
Лечила га брижко добра Галска Вида,
И понова Давид бојном пољу стиге,
Вечна хвала Богу! О, Француска мила,
И груд твоја света крв за Правду лије,
За Слободу Света твоје срце бије.

Зато Нерон дрхти у страху и слатни,
За Француску види где народи стоје,
Албон се буди, Руски колос тутњи,
А кохорте Рима к'о звезде се роје,
Још ударац један започетог дела
И нова Европа засијаће цела.

О, велика земљо! Мој те народ воли...
Колевко слободе и људскога Права,
За победу твоју Србин вечном моли
И он ће је дати — нека му је слава!
Ко мој народ и ти врхом славна мача
Рину подле чете срамних угнетача.

У тај Феникс, у ког сјај векови слише,
Крив Вилем дупа своју тврду главу,
На Вердену Нерон последњи издише,
Док громови трубе Часних Гала славу,
Стрепите Нерони! Стиже страшни час,
Живели Народи! Ура! Vive la France!

Мајор Врана.

ПРЕГЛЕД СТРАНЕ ШТАМПЕ

ПРЕГЛЕД СТРАНЕ ШТАМПЕ

СРПСКИ СЕЉАК.

Ко титани да су из прастара доба
У српском сељаку васкрсли из гроба
И дали му снаге исполинска маха,
Што не зна за боље ниг' познаје страха:

Ено га ко стена сред огња и праха
Стоји, ћути, трпи и слуша без даха;
Ено га ко оркан разјарена роба,
Када му додија господара злоба.

Али цин је права ненадмашна снага
Кад туђини хоће слободе му драге
И земље му' свете да униште траге.

Тад о своје груди, сурове и наге,
Добар српски сељак и нарави благе
И здружене слама богове и праге.

ОМАНОВИЋЕВИ ФРАНЦУЗИ ГЕНЕРАЛИ

ГОРЕ ГЛАВЕ!

Дајте ми све цвеће те цветне Јеладе:
Дајте ми све звезде изнад мора Јонска,
Да окитим копча кавкаска и донска,
И све вас јунаке, и старе и младе.

Дајте звезде, сунца и муњиног блеска,
Да обисјам очи, што их туга мути;
Да вам види душа сред топовског треска,
Оно, за чим чезне, што већ дуго слуги

Дајте ми све туге, и све сузе ваше:
Све болове сиње, који срцем броде:
Не вином, већ њима да напуним чаше,
Да их испијемо у славу Слободе

.. Видите ли Светлост, која очи сени:
С Богојавом силним она к вама слази: —
Кроз њу се враћате, оцу, мајци, жени,
Деци, Отаџбини, коју туђин газли.

Дајте ми све туге и болове свеже,
Дубоке, ко море несрећне Јеладе: —
Од моје ћу вере да исплетем мреже,
Из дубина сињих изнећу вам наде.

...Горе главе, силни! умивени росом,
Си широких гробља туђине дадеке: —
И нех Смерт замахне опет својом косом,
Стукнуће пред вјма, испред више жеке.

Јер ви се враћате ко богови млади,
Са озрашја, на ком змајеви се мере;
Крстаче безбројне, то су виногради,
Са којих носите причест силне вере.

.. Горе главе, силни! и ко страшна леси,
Пођите с покличем, ко громовска јека:
Господ вам се диви, клањају небеса...
А бесмртна Мајка бесмртнике чека.

Крф.

С.

ПРЕГЛЕД СТРАНЕ ШТАМПЕ

КА БУДУЋИМ И ТУЋИМ НАМ ЖАСТ ПОНЕШЕ

ПОДЛИСТАК

БЕОГРАДУ

Ко орао бели подомљених крила,
У јецају тихом Дунава и Саве,
Чеко си на поклич посестрима вила
И поздравну песму са Авале плаве.

Чеко си. На твоје поробљеном граду
Застава се вила орлушине мрске,
Док су нејач твоју, твоје славе наду,
Пред очима твојим клале чете дрске.

Ал у позну јесен дан је с блеском један
Засијао теби над Небојшом Кулом,
Да прокаже судбу царства под расулом,

И натраг ти врати твој нараштај предан
Наш васкрсли орле, наша лепа славо,
Круно наших нада, Београде, здраво.

4-XI-1918.

J.

Oxford.

НАД ОБЛАЦИМА

Српска краљевска влада отпутовала је са Крфа 2. новембра 1918. У последњем броју редакција се у уводнику обратила читаоцима:

„На данашњи дан „Српске новине” завршавају своју трогодишњу одисеју, која је у исто време била и Одисеја нашег народа!

После повлачења кроз Албанију, повлачења које би скрхало и старе богове, ми смо пали на ово острво не да се вајкамо и тешимо, већ да се приберемо, прикупимо и спремимо за наше подвиге и наша дела.

Поред физичке хране, која је била потребна измореном телу; поред оружја које је било потребно ради будућности, нашем је прогнаном свету била потребна и храна за душу и лек срцу.

(...) „Српске новине” су излазиле и говориле. Њихова се реч чује. На њиховим странама је говорила само истина, а са ње је била вера. Та вера је палила груди наших осветника...

И других је било потреба. Поред званичних материјала који је регулисао државни живот, „Српске новине” су биле огледало свеколиког нашег живота у изгнанству. По могућству и најмању појаву оне су бележиле. Бележиле су их ради будућних поколења који ће у њима гледати наш минули изгнанички живот. А да не би и уметност наша остала без крова, „Српске новине” су отвориле своје ступце слободно и искрено, са подједнаком љубављу и за знане и за незнане. Један период нашег књижевног живота, период од три године у исто време је и део живота „Српских новина” са њиховим књижевним додатком Забавником.

(...) „Српске новине” иду у Отаџбину. Поздрављајући небо под које иду, „Српске новине” не могу, а да се не опросте са овим острвом које ће живети у сећању у историји нашег народа, док је сунца и док је месеца. Јер на њему леже на хиљаде светих гробова, оних који су утрли слободан пут „Српским новинама” у Отаџбину.

Захваљујући живима, „Српске новине” се на расстанку клањају свима мртвима!”

Српска државна штампарија упућена је бродом преко Дубровника за Београд.

Последњи број *Српских новина* штампан је у Београду 15. фебруара 1919. године, после чега су излазиле под називом *Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца*.

РАТНИ ДНЕВНИК : званични извештај Ратног пресбиоро / власник и одговорни уредник Светозар Јовановић. – Ваљево; Крагујевац; Солун : ратни пресбиоро, 1914–1918. Новине су излазиле дневно.

Од почетка до краја новембра 1914. лист је излазио у Крагујевцу. Као званични билтен о операцијама српске војске у Првом светском рату представља драгоцен извор за историју. Исти текст и слог издаван је и под насловом *Ратни пресбиоро*, за првих месец и по дана рата.

Арчибалд Рајс, Слободан Јовановић и непознати официр у редакцији Ратног пресбиоро

РАТНИ ЗАПИСИ : илустровани часопис / власник и одговорни уредник К. Хоровиц (1914–1915). Лист је излазио два пута недељно. Од 1915. поднаслов је *Илустровани књижевни лист*. Часопис је у ствари важна документациона грађа за историју Првог светског рата.

Преузето из књиге *Српска штампа (1768–1995)*

„Брка“
Цела ласта остаје стара
Продаја на број пет пара
Мото
Ко неваља њега,
Дајте мени амо;
Заједнички у гон,
Да га ми страмо.

Директор Др. Брна
Сарадињи
Др. Шунт,
Др. Осипа

Број
5 ПАРА

Број 32

Београд, Недеља 9. Августа 1915. год.

ЖИВА ЦРКВА

НЕДЕЉНИ ГЛАСНИК СЛОВЕНСКОГ ХРИШЋАНАСТВА

Two Churches in One
Nation

5

ЊУЈОРК — 1915

5

КЊИЖЕВНИ ЈУГ

AVIS LITTÉRAIRE

ЖЕНЕВА, ЈУЛА 1917.

Књижевни

КЊИЖЕВНА ХРОНИКА

Претплата до краја године.
2 фр.

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТА МЕСЕЧНО
ИЗДАЊЕ И ШТАМПА „ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КУЛТУРЕ“
GENÈVE, rue de la Synagogue, 21.

Рукописе и дру-
састо на адресу

Први број „Књижевне Хронике“ са наше илустрацијом изаћи ће крајем овога
садржином: Наша данашња књижевност — Библија у изгнанству — Кратак
словеначке књижевности — Уметност: Мирко Рачки — Књижевне белешке
— Библиографија — Некролог.

ЈУГОСЛОВЕНСКА КЊИЖЕВНОСТ

Док наши прваци снажно раде на поли-

Да би ствари постигли циљ, ми смо
дони најниже цене нашим издањима,
омогућили да узор дела наше духов-
туре буду приступачна и најширим

ИЗВЕШТАЈИ КОМИТЕ РЕЗЕРВИХ ГРУПА ПОДРОЧНИ ШКОЛА

недеља
21 АПРИЛ 1916
1 MAI 1916
DIMANCHE
BIZERTE
BIZERTE
BIZERTE
BIZERTE

Памети на руски двор
ЦАРСКО СЕЛО, 22. априла:
Савео је цар трпљење и, који
владајућу ауторитетом и влашћу,
та, придржавајући својој влади.

СА БАЛКАНА
Бундушт, 21. априла:
Бугарски, Journal des Bal-
kans, који је у Београду

познати.
Крива мисао, која је
могла да је у ово време,
важна је у српској, српској
бери у историји, да је
највише од Југословенског
француских новинара ко
је се десило 13. марта. Бу-
гарски пријатељ да је ово
важност, да је ово време

О позоришном животу у Бизерти

У логору „Лазуаз”, који је од вароши далеко око једног часа хода, налази се Српско Војничко Логорско Позориште. Најпре је давало представе у Бараки, имало сиромашну гардеробу, мали репертоар, мало чланова; данас, за њега се може рећи не само да је најбоље од постојећих, него да је боље но што би се икад могло очекивати у садашњим приликама. Оно има своју сопствену зграду, грандиозну и укусну. Зграда је начињена по угледу на античка позоришта, тј. простор за публику под ведрим је небом, али је позориште тако постављено да публици не досађују ни ветрови ни сунце. Зграда је од ломљеног камена, и подигли су је војници резервног пука. Позориште је толико да у њему може сести 3000 гледалаца. Завеса, мајсторско дело нашег сликара Г. Јосифа Цара, израђена је у виду трптихона: у средини краљ Петар у албанском снегу; с леве стране оронули српски војник, онакав какв је био после Албаније; с десне стране стоји исти војник са шлемом и оружјем, снажан и поносит, и диже заставу – алегоријска слика малаксале па опет васкрсле српске војске. Гардероба и декорације су од материјала врло примитивног, који се нашао при руци (стара шаторска крила, канте од гаса, жице којима се везују бале са сеном итд.) али добра воља и опште прегнуће наших уметника и љубитеља уметности савладало је тешкоће, и за позорницу у Бизерти, данас, може се рећи да је раскошно декорисана....Женске улоге у рукама су глумаца...У позоришној архиви има данас близу 100 комада, од којих су неки написани „по сећању”, неки преведени, а има и неколико оригинала. Управник и душа позоришта је Г. Д. Гинић.

Позориште је давало и неколико представа за француску и савезничку публику, и онда би обично силазило у варош.

Др. В. Чајкановић, *Из Бизерте: успомене и утисци, Забавник*, бр. 15, Крф, 15. јул 1918.

Представа *Бој на Косову* – горе: публика; доле: глумци

Књижевни живот у Бизерти

У Бизерти излази дневни лист „Напред”. Његов први број изашао је 28. фебруара 1916, и према томе он је један од најстаријих српских листова после нашег одступања кроз Албанију. У септембру 1917 „Напред” је навршио серију од 500 бројева, и тим поводом Штампарија Српских Инвалида објавила је споменицу „Српство у Африци”, у коју су унесени најинтересантнији оригинални радови што су били изашли у листу. Постанак листа, који је основао тадашњи командант српских трупа, пуковник Г. Ђока Ђорђевић.... У почетку је хектографисан, а почев од 72 броја и штампан захваљујући капетану Алберу Офору који је набавио ћирилска слова.

Штампарији Српских Инвалида основни циљ је да оспособи инвалиде и научи их штампарском занату, али и да објављује и бесплатно раздаје корисне српске књиге. Збирка тих књига названа је „Напред” и објављено је 19 свезака.

Књижевни живот у Бизерти био је углавном везан за лист „Напред” и Штампарију Српских Инвалида. У листу је објављена прилична серија оригиналних радова, у прози и стиховима. Нпр. духовите и занимљиве ратне приче „С пушком у руци” од Милорада Б. Недића, па басне од истог аутора, Објављено је и доста патриотских песама анонимних аутора. Било је и неколико успешних ратних песама Г. Г. Јелића, Девичерског, Мијушковића, и једна алегоријска драма „Наша мајка” Г. Живојина Павловића. Али и мимо листа „Напред” литература је у Бизерти живела и развијала се. Било је доста аутора који су писали, штампали и продавали књиге. Ова афричка књижевност заступљена је, без малог, по свим врстама; нарочито је поезија имала, тако рећи, свој златни век. Негована је чак и литерарна критика – додуше више усменим путем. Народне песме „Срби са Галије” у којој је изнета пропаст великог транспортног брода „Галија”. На крају књиге певач је навео имена свих спасених Срба.

Објављене су и епске и лирске песме Недељка Гиздавића „Дивно место”, „Дани прегнућа”, „Великосрпска епопеја. Апотеоза уједињеног Српства”, „Препорађај Србије” итд. Г. Гиздавић је патриотски песник. Он је у својим песмама споменуо и прославио све велике лич-

Штампарија српских инвалида у Бизерти

Књижовезница штампарије у Бизерти

ности из словенске и иностране прошлости. Мишљења о вредностима ових песама су подељена: док су једни плакали читајући их или слушајући други су против њих састављали епиграме.

Српску уметност у северној Африци представља музика Коњичке дивизије. У оркестру, који даје редовне концерте било је доста и даровитих и школованих музичара.

Др. В. Чајкановић, *Из Бизерте: успомене и утисци, Забавник*, бр. 15, Крф, 15. јул 1918.

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ (Чонград, 1893 – Београд, 1977), песник, романисијер, есејиста, драмски писац. Основну школу и гимназију завршава у Темишвару. Прве песме штампао је у сомборском *Голубу* и *Босанској вили*. Студира у Ријеци, Бечу и Београду. Сарадник је и новинар бројних листова и часописа: *Време*, *Политика*, *Наша крила*, *Јадранска стража*. Са Марком Ристићем 1924. уређује нову серију часописа *Путеви*. Године 1934. ос-

нива недељник *Идеје* који излази до 1935. године. У Немачкој и Италији радио је у Министарству иностраних послова Краљевине Југославије. Почетком Другог светског одлази у Лондон, где ће бити саветник за штампу избегличке владе. После 1945. године почињу мучни и тешки дани избеглиштва Милоша и Виде Црњански који ће трајати више од 20 година. У земљу се вратио 1965.

* * *

Први светски рат затиче га на студијама у Бечу. Регрутован је у пролеће 1914. године и одређен да служи у градској артиљерији тврђаве у Пшемислу. Од тада креће ратна одисеја великог песника: Нови Сад, Сегедин, Бечкерек, где је распоређен у 29. регименту која је упућена на ратиште у Србију. Игром случаја, двадесетједногодишњи аустроугарски каплар Црњански избегао је рат против сопственог народа због болести. Уз помоћ утицајних пријатеља мајка успева да га пребаци у Ријеку на опоравак. У пук се враћа у лето 1915. године. Упућен је на ратиште у Галицију, где је видео све ратне страхоте. У рововима, између битака, пише чувену песму *Серената*. Успева да се пребаци у Беч, али то није више град његове младости. Привремено је проглашен неспособним за рат па је премештен у Сегедин, а потом у Коморан и Острогон у школу резервних официра. Током рата написао је низ песама које објављује у *Савременику*. Примљен је у Друштво хрватских књижевника. Драму *Маска* покушава да убаци у репертоар Хрватског народног казалишта. Прекомандован је у северну Италију, а потом у Абацију. На путу за Италију свраћа у Загреб, где се среће са Андрићем и Ћоровићем. Крај рата дочекује у Бечу. Жели да се врати у завичај. По завршетку Првог светског рата, преко Загреба и Новог Сада, одлази код мајке на опоравак.

Поред збирке *Лирика Итаке*, доживљаје из рата описаће у књигама *Дневник о Чарнојевићу* и *Света Војводина*.

Спомен Принципу

О Балши, и Душану Силном, да умукне крик.
Властела, војводе, деспоти, беху срам.
Хајдучкој крви нек се ори цик.
Убици диште Видовдански храм!

Слави, и оклопницима, нек умукне пој.
Деспотица светих нек нестане драж.
Гладан и крвав је народ мој.
А сјајна прошлост је лаж.

А ко нас воли, нек воли камен голи.
Нек пољуби мржњу и мртве.
Ископане очи, вино што се точи,
у славу убиства и жртве.

О правди и победи светој нек умукне крик.
Оцеви и браћа и сестре беху срам.
Освети, мајци нашој, нек се ори цик.
Раји, рити, диште косовски храм.

А сунцу и манастирима угушите пој.
Кадифе и свиле нек нестане драж.
Јаук и гробље је народ мој.
А сјајна прошлост је лаж.

Мој народ није стег царски што се вије,
Него мајка обешчашћена.
Зној и сиротиња и мржња што тиња
у стиду згаришта и стена.

Песме које су ушле у збирку *Лирика Итаке* песник је писао, и штампао, за време Првог светског рата, са пуним својим потписом, у униформи аустријског војника, и официра. Његова намера, тим песмама, била је тада родољубива, политичка, анархична. (...) Песник сматра, и данас, *Одисеју* за највећу поему човечанства, а *Повратак из рата* за најтужнији доживљај човека...

Коментар уз *Пролог*, *Итака* и *Коментари*, 1959.

ИВО АНДРИЋ (Долац, 1892 – Београд, 1975), књижевник, нобеловац, један од највећих југословенских писаца, члан САНУ. Гимназију је завршио у Сарајеву, а словенске књижевности и историју студирао је у Загребу, Бечу, Кракову и Грацу, где је докторирао историјске науке. Између два рата био у дипломатској служби. Живео у Београду.

Као гимназијалац почиње да пише поезију коју објављује у *Босанској вили*. Припадник је напредног националистичког покрета Млада Босна. Ватрени је борац за ослобођење од Аустроугарске монархије и за уједињење свих јужнословенских народа. У то време дружи се са револуционарима и песницима Д. Митриновићем, М. Видаковићем, В. Гађиновићем, Б. Јевтићем, Ј. Палавестром, М. Голубићем, браћом Чубриловићима. Као и сви припадници Младе Босне покушава да оствари идеал: бити револуционар и песник истовремено. У поезији коју тада пише преовладава „меланхоличан доживљај света“. Јуна 1914. године Друштво хрватских књижевника у Загребу објављује му шест песама у прози у зборнику *Хрватска млада лирика*. На вест о атентату на Франца Фердинанда напушта Краков и враћа се у земљу. Средином јула у Сплиту га хапси аустројска полиција. У тамницама Сплита, Шибеника и Марибора остаће све до марта 1915. године. „Понижен до скота“, интензивно пише песме у прози. По изласку са робије бачен је у конфинацију у Овчарево и Зеницу где остаје све до лета 1917. године. Због поновљене болести плућа одлази на лечење у загребачку Болницу милосрдних сестара, која је у то време била станица хрватске интелигенције која се клонила учешћа у рату на страни Аустрије. Другује са конте Ивом Војновићем и другим писцима. Године 1918. улази у редакцију *Књижевног југа* где објављује и своју поезију и приказе. У Загребу му излази књига стихова у прози *Ex ponto*.

Ex Ponto

Evo sam dvadeset i jedan dan sam, bez prestanka. Uvijek promatram pupanje i rast oko sebe, a ipak se ne mogu oteti da mislim o ljudima. – Jutros, na suncu dođe mi sva ljudska istorija, kao jedan pokolj nevinih, kao crn kovčeg kom je ključ bačen u more. I radi istog Krista su prvi koji su poginuli bili – nevini.

Ja, koji živim sam, osluškujem noćas muk iznad polja. Udes, koji mi je sve uzeo darovao mi je ovu šutnju, da mi bude štit prema ljudima, utjeha u svim događajima i iscjeljenje duši. U dubini te šutnje je sve moje, vjera moja, spašena iz tolikih poraza, moja samačka radost i stradalnikova nada.

Poslednji izraz i najjednostavniji oblik svih nastojanja je – šutnja. Zavolio sam je za sav život. A kad umire život, položiti će mi šutnja, dobra majka, blijede ruke na oči i utonut će u tami sva ova jadovita priča, kao što umire kratak i nerazumljiv zvuk u tišini.

Kad pogledam *natrag*, čini mi se da mi preostaje još samo umrijeti. Kako su brzo ugasli zanos! Ocvale sreće! Pali planovi! Sve je prošlo kao brza noćna vožnja, na mjesecini. Sve na pola samo viđeno i sve u brzo zaboravljeno. Toliko toga je bilo, da je samo spomen na jedan jedini dan težak i otrovan kao olovo. Noćas sjedim nad sjećanjima. Divim se podloj igri udesa i žalim se po malo.

Kad pogledam *napred* čini mi se kao da sam tek od juče na svijetu. U što sam proživio godine?

Je li moguće da se projuri kroz dobar dio života, a ne ostvari glavnih zadataka ljudskih? Je li moguć toliki grijeh? Cio život sa svojim neispunjenim zahtjevima i iskrenutim istinama, koje se ljuto osvećuju, stoji predamnom kao tužitelj. Dobar dio snage je rasut po bespućima, ali život neumoljivo čeka: pa valja početi U ime Božije, valja početi!

Književni jug, knjiga prva, 1. januar – 16. jun 1918, Zagreb, 1918.

КЊИЖЕВНИ ЈУГ основан је у Загребу крајем 1917. године са циљем да пропагира југословенску идеју и подржи јединствену културу на јужнословенском простору.

Излазио је полумесечно и објављивао текстове и ћириличним и латиничним писмом. По речима Црњанског, *Књижевни југ* био је једно национално дело усред рата. „Припадајући групи Напредне омладине која се по изласку из аустроугарског затвора окупала у Загребу око часописа *Књижевни југ*, сви смо тежили уједињењу Јужних Словена. Млади, полетни, веровали смо у будућност, писали често са заносом...” (Коста Димитријевић по Андрићу)

Од 1918. до септембра 1919. године Андрић је често објављивао у *Књижевном југу* и био његов уредник. У то време у часопису су сарађивали и Боривоје Јевтић, Милан Кашанин, Аугуст Цесарец, Тин Ујевић, Густав Крклец, Милош Црњански, Исидора Секулић.

Наша књижевност и рат

Ми смо један од ретких европских народа у кога т.зв. ратне књижевности готово и нема. Утицај рата на нашу књижевност био је, нарочито у прве три године, искључиво деструктиван. То је било доба када се је дубоко повукла и ућутала душа народна, па је разумљиво да је у то доба посве исчезао и њен најнепосреднији израз – књижевност. У тим годинама одиграо се је један уломак хисторије који ће својом страхотом и величином заносити најдаље нараштаје и давати им уметничко-литерарни материјал за непролазна дела, али ми, злосрећни савременици, који смо страшну величину тога доба пронели на својим славим плећима, ми смо били осуђени на ћутање.

(...) Наглом провалом рата нашао се наш књижевник пред једном елементарном, готово, страховитом силом која је покренула животом држава и огромних маса, и стајао је сам, незаштићен и напуштен.

(...) Данашња наша књижевност и њени писци у тешком су и немогућем положају, као што се увек

догађа у доба великих криза и перипетија. (...) Не треба да говорим о материјалним погодбама стварања које су, као што свак зна, нада све неповољне. Упозорићу само на онај тешко морални *circulus vitiosus* у ком се данас налази наш писац: у једну руку сви добро осећамо колико се тога променило, у овим годинама патње, у целом човечанству и у сваком од нас, а у другу руку време и прилике које нас окружују онемогућавају нам да то изразимо; везане су нам руке и још увек затворена врата, али то не може да спречи да не видимо колико је бедна и плитка многа предратна тзв. литература и како су безначајни и ситни њени мотиви и мотивићи; сви ми на своје очи видимо, и то је бар једна корист рата, како је многа бучна мирнодопска истина постала лаж и како се други живот спрема, па и друга књижевност.

(...) Рат је и онима који то пре нису хтели да виде показао, како смо чврсто везани са земљом својом, како смо неизбеживо одговорни према онима који су давно помрли исто као и према онима који се још нису родили. Рат је у свему помакнуо нагласак са индивидуалног на опћенито. Што је индивидуалност у борби и прегањању жртвовала то је добијала целина. Из те, ето, чињенице произилази и главна смерница наше данашње књижевности.

(...) Главни задатак данашње књижевности јест: Одржати континуитет негдашњег душевног живота, спасити идеале своје младости, који ево постају идеали целог народа, и пренети их кроз ову поплаву зла и страдања у боље дане.

И буду ли данашњи књижевници наши очували, ма и запретану, ватру оног нашег душевног живота који је и пре рата био на правом путу, буду ли очували слободну и неокаљану стазу за срећније и веће уметнике које ће донети бољи дани са собом, онда су они испунили свој тешки и прегорни задатак и моћи ће понети у нашу хисторију ако не ауреолу великих дела, а оно свакако мирну лепоту жртве.

Иво Андрић

Књижевни југ, Књига 2 – свеска 6, 16. септембар 1918.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ГЛАСНИК

УРЕЂУЈЕ ОДБОР
СРБА, ХРВАТА и СЛОВЕНАЦА

САДРЖАЈ:

Читаоцима. — Уредништво.
Наша перспектива. — Драгутин Гру-
стиновић.
Законци Далмације. — Аугустин Ујевић.
Петар Прeradовић и наша народна
мисао. — Др Франко Поточић.
Јужни Словени у приморју. — Милан
Марјановић.
К питању о новој националној уни-
форми. — Јанко Лаврић.
Биланс и рат. — В. Стан.

Политички преглед:
Писмо из Лондона. — Др Јосип Јед-
ловски.
Поводом ступања Италије у рат. —
Југословенски народни збор у Чикагу.
— Стево Богдановић.
Најава Мале Старчевића. —
Југословенски Одбор у Лондону. — б.

Економски преглед:
Дављине економског стања Србије. —
Др Д. Живковић.

Н И Ш

ШТАМПАНО У СРПСКОЈ КРАЉЕВСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1915.

ЦЕНА 0-50 ДИН.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ГЛАСНИК

УРЕЂУЈЕ ОДБОР
СРБА, ХРВАТА и СЛОВЕНАЦА

САДРЖАЈ:

Читаоцима. — Уредништво.
Наша перспектива. — Драгутин Гру-
стиновић.
Законци Далмације. — Аугустин Ујевић.
Петар Прeradовић и наша народна
мисао. — Др Франко Поточић.
Јужни Словени у приморју. — Милан
Марјановић.
К питању о новој националној уни-
форми. — Јанко Лаврић.
Биланс и рат. — В. Стан.

Политички преглед:
Писмо из Лондона. — Др Јосип Јед-
ловски.
Поводом ступања Италије у рат. —
Југословенски народни збор у Чикагу.
— Стево Богдановић.
Најава Мале Старчевића. —
Југословенски Одбор у Лондону. — б.

Економски преглед:
Дављине економског стања Србије. —
Др Д. Живковић.

Н И Ш

ШТАМПАНО У СРПСКОЈ КРАЉЕВСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1915.

ЦЕНА 0-50 ДИН.

Ј У Р И Ш

(гласи)

Од како смо дошли до наше села
Лежали смо дуге и нине минуле
Без крета су била обаврла тела
У сваком бескрајна чекина... И дуге...

Вечности су редом краље се, и бела
Сурица се крила надвила над куте...
Одједном! ред дуге илукстичке чекина!
Чутуре се сјаје и рачени жуте!

Под командом ми смо чекали, а они
Легосе и некуда клокот, душа, цина,
Урагиче нитразел, и промукло звони,
И тама се спаја с одједима рнеа...

Злокобни и мирни, кроз улас и вриње
Чекамо без даха: Зина и Наредина.

СТАНИСЛАВ ВИНЧЕР.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ГЛАСНИК

УРЕЂУЈЕ ОДБОР
СРБА, ХРВАТА и СЛОВЕНАЦА

ШУМАДСКА НОЋ

Широк вода мирно спав,
Обилен, сване над ја маче,
Ко хорје над врх маче спав.

Обилен врбе пада сноп,
И обилан маче маче,
И небо клан маче маче.

И још маче још маче,
И још маче још маче,
И маче маче још маче.

И маче, маче, маче и маче,
Гласи маче. Маче се маче,
Са маче маче маче маче,
Маче у маче маче маче,
А маче маче маче маче,
Маче маче маче маче.

И маче маче маче маче,
Маче маче маче маче,
А маче маче маче маче.

Сатери с даљине маче маче,
Маче маче маче маче,
Маче маче маче маче.

И маче маче маче маче,
И маче маче маче маче,
— Маче маче маче маче.

М. Билић.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ГЛАСНИК

Кад долећи голуб са гранчицом мира

Глухо је доба српске књижевности... Има више од три године како је прекинуто штампање књига и новина...

Долетеће голуб са гранчицом мира... Наше опустеле књижевне радионице опет ће се населити, слагачи ће опет почети ређати оловна слова на плочице, штампарске справе ће опет заклопотати... Хоћемо ли ми у нашој малој књижевној провинцији тамо наставити где смо застали? Да ли ћемо стари, овештали пртљаг пренети и у нове радионице? (...)

Долетеће голуб са гранчицом мира... Надајмо се да ће и нашем друштву донети унутрашњи мир. Надајмо се да ћемо сви ми, потресени овом светском трагедијом, доћи до потребне трезвености и присебности, да правилно решимо наша домаћа питања – кад долећи голуб с гранчицом мира...

Тихомир Остојић – Нови Сад

Изложба: књижевно илустрирани полумесечник, год. 1, бр. 2, Вршац, 15. јануар 1918.

Књиге и периодика из збирке Српског библиофилског друштва

Издања у Србији:

Историја нове српске књижевности : потпуно и илустровано издање / Јован Скерлић. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1914
Огледи из књижевности и уметности / Богдан Поповић. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1914
Песме / Милутин Бојић. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1914
Ми чекамо цара / Владислав Петковић Dis, 1914
Смрт Смаил-аге Ченгића / Иван Мажуранић. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1914
Прељуб : збирка новела / Иво Ћипико. – Београд : Геца Кон, 1914
Писма из Норвешке / Исидора Секулић Стремница. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1914
Краљева јесен / Милутин Бојић. – Београд; Сарајево : И. Ћ. Ћурђевић, 1915
Трагични дани Београда : белешке из тринаестодневне владавине Аустријске у Београду / Ј. Миодроговић. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1915
Маска / Милош Црњански. – Загреб, 1918
Ex Ponto / Ivo Andrić. – Zagreb, 1918
Писма из Солуна / Јелена Ј. Димитријевић. – Сарајево : И. Ћ. Ћурђевић, 1918
Календар Домовина за просту 1918 годину. – Крф : Министарство просвете и црквених послова, 1918.
Kalendar С. I K. Vojne glavne gubernije u Srbiji za godinu 1918. – Beograd : Administracija kalendara vojne glavne gubernije u Srbiji, 1918
Деветсто петнаеста / Нушић Бранислав. – Wien : Mozarthaus, 1921
Hadži-Loja : fragment iz tragedije Srpskog naroda / Branislav Đ. Nušić. – Zagreb : Tisak i naklada St. Kugli
Карактер и менталитет једног поколења / Драгиша Васић. – Нови Сад : Штампарија „Караџић“, 1919.
Утуљена кандила : приповетке / Драгиша Васић. – Београд : Геца Кон, 1922
Максими и мисли / Шанфор. – С. Б. Цвијановић, 1914
Побуна анђела / Анатол Франс. – Београд : Издање Савић и комп, 1915
Приповетке / Ги де Мопасан. – Београд : Е. Ајхштет – млађи, 1915
Пан : из записа капетана Томаса Глана / Кнут Хамсун. – Београд : С. Б. Цвијановић, 1915
Ода народу српском / Габриел Д' Анунцио; Краљ Петрова четири вола / Едмон Ростан. – Рим, 1916

Издања у Солуну:

На помолу / Иво Ћипико. – Солун : Штампарија „Аквароне“, 1916
Прва Бразда / Милован Ћ. Глишић : Мали певач / Јанко М. Веселиновић. – Солун : Штампарија Влад. М. Анђелковић, 1917.
Изнаник : Свете жртве / Драг. П. Илић. – Штампарија Влад. М. Анђелковић, 1918
Из ратних дана 1912– 1917 / Иво Ћипико. – Солун : Издање Министарства просвете, 1917
На рекама Маћедонским / Д. М. Јефтовић – Полимац. – Солун, М. Ристивојевић, 1917
Адамско колено / Јанко М. Веселиновић. – Солун : Штампарија Влад. М. Анђелковића, 1917
Шаљиве народне приче / Вук Ст. Караџић. – Солун : Штампарија Влад. М. Анђелковића, 1917
Видосава Бранковићева / Јован Јовановић-Змај. – Солун : Штампарија „Велика Србија“, 1917.
Косовски божури / Драгољуб Филиповић. – Крф : Државна штампарија краљевине Србије, 1918
Сирано де Бержерак : херојска комедија у пет чинова / Едмон Ростан. – Солун : Штампарија „Велика Србија“, 1918

Издања у Бизерти:

Извод из француске граматике : Abrégé de Grammaire et guide de conversation : Serbe – Français / Саставили В. Чајкановић; А. Офор. – Бизерта : Штампарија Сент Пола, 1916
Француско-српски речник / саставили Веселин Чајкановић – Албер Офор. – Бизерта : Штампарија Сент Пола, 1917
Из страних ризница : недељни додатак листа „Напред“. – Бизерта : Штампарија Сен-Пола, 1917
Родољубље : низ одабраних песама. – Бизерта : Штампарија Српских инвалида, 1918.

Издања у Женеви:

Нечиста крв / Борислав Станковић. – Женева : Издање „Библиотеке југословенске књижевности“, 1918

Издања у Енглеској и Америци:

Горски цар / Светолик Ранковић. – Њујорк. – Издање Српске књижаре Боже Ранковића, 1914

Jugoslovenska književnost / Pavle Popović. – Cambridge : Printed at the University Press, 1918

The Soul of Serbia / Nicholas Velimirovic. – The Faith Press

Жива црква : недељни гласник словенског хришћанства. I Највиши – II Мојсеј. – Списак периодичних публикација Библиофилског друштва Србије

Периодичне публикације:

Ратни записи : илустровани књижевни часопис. / уредник Велимир Ј. Рајић. – Год 2, бр. 25, Београд (14. јуна 1915)

Југословенско уједињење. – Год. 1, бр. 13 Краснојарск (30. 17. септембра 1919)

Словенски југ : орган југословена у Русији. Одеса. – Год. 2, бр. 1 (7. јануар 1917)

Мали журнал. Београд. – Год. 221, бр. 221 (27. августа 1915)

Уједињење : орган привременог југословенског одбора у Русији. Чељабинск / гл. уредник проф. Милош С. Московљевић. – Год. 1, бр. 8 (9. 22. новембра 1918)

Битољске новине. Битољ. – Год. 1, бр. 153 (1. септембар 1915)

Брка. Београд. – Год. 33, бр. 32

Брка. Београд. – Год. 33, бр. 36 (13. септембра 1915)

Duhovski prilog „Beogradskih novina“. – God. III, br. 144 (27. maj 1917)

Beogradske novine (Izlazi utorkom, četvrtkom i nedeljom). – Godište II, br. 22 (20. februar 1916)

Beogradske novine (Izlazi utorkom, četvrtkom i nedeljom). – Godište II, br. 23 (22. februar 1916)

La Serbie Héroïque. Bruxelles, 1916.

ДУШАН ВАСИЉЕВ (Велика Кикинда, 1900 – Кикинда, 1923), основну школу учио је у Кикинди и Темишвару. Рано је морао да преузме бригу о породици. Доживео је судбину многих Срба који су се борили на страни непријатеља. Мобилисан је у аустроугарску војску 1918. Исцрпљен и болестан враћа се у Темишвар, где затиче српску војску. Пријављује се

команди места и одмах ступа у службу као тумач и писар. По завршеку рата одлази у Београд где ванредно слуша предавања на Филозофском факултету. Сарађује у *Слози*, *Књижевном југу*, *Мисли*. Прекида студије и одлази у Румунију, где ради као учитељ. Поново је мобилисан 1921. године, али је због упале плућа брзо пуштен кући. Умире у двадесет трећој години живота. Овај изразити песник експресионизма, који је на најбољи начин дочарао протест млађе генерације против рата, за живота није доспео да објави песничку збирку. У књижевне кругове ушао је одмах по појављивању песме *Човек пева после рата*. Душан Васиљев написао је три стотине песама, око двадесет новела и четири драме. *Изабране песме* изашле су девет година након песникове смрти, 1932. године.

Човек пева после рата

Ја сам газио у крви до колена,
И немам више снова.
Сестра ми се продала
И мајци су ми посекали седе косе.
И ја у овом мутном мору блуда и кала
Не тражим плена:
Ох, ја сам жељан зрака! И млека!
И беле јутарње росе!
Ја сам се смејао у крви до колена,
и нисам питао: зашто?
Брата сам звао душманом клетим,
И кликтао сам кад се у мраку напред хрли,
И онда лети к врагу и Бог, и човек, и ров!
А данас мирно гледам како ми жељену жену
губави бакалин грли,
и како ми с главе разноси кров; –
и немам воље – ил немам снаге – да му се светим.
Ја сам до јуче покорно сагибо главу
И бесно сам љубио срам.
И до јуче нисам знао судбину своју праву –
Али је данас знам!
Ох, та ја сам Човек! Човек!
Није ми жао што сам газио у крви до колена
и преживео црвене године клања,
ради овог светог сазнања
што ми је донело пропаст.
И ја не тражим плена:
Ох, дајте мени још само шаку зрака
И мало беле, јутарње росе –
Остало вам на част!

Грађа за изложбу

Задужбина Иве Андрића: фотографије: Иво Андрић са Ивом Војновићем; Роко Матулић, Јерко Чулић и Иво Андрић, Загреб 1918; бележница Иве Андрића из 1917. године

Библиотека „Милутин Бојић“: портрет Милутина Бојића; фотографија са вереницом Радмилом Тодоровић у Ници 1916. године

Културни центар Београда: Фотографија у униформи Станислава Винавера, фотографија војне идентификационе плочице из Првог светског рата

Библиотека САНУ:фотографија Стевана Јаковљевића око 1935. (Власник: породица Вл. Ћоровића)

Библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак: портрет В. П. Диса из 1916. године; Дисова фотографија са венчања; рукопис песме *Лепота*

Музеј града Београда: фотографија Радета Драинца; фотографија Иве Андрића у Загребу у Болници Милосрдних сестара

Легат Милоша Црњанског, Народна библиотека Србије: фотографије Милоша Црњанског из 1914. и 1916. године; индекс Бечког универзитета; војна легитимација

Народна библиотека Ужице: портрет Милутина Ускоковића; фоторафија са братом из 1910. године

Музеј позоришне уметности Београд: фотографије Бранислава Нушића из Првог светског рата; Бранислав Нушић као оружани начелник у Битољу; фотографија са породицом; рукопис Милутина Бојића *Урошева женидба*; руком писана *Антологија*, Ница, 1917. године; фотографија књиговезнице и штампарије Српских војних инвалида у Бизерти, новембар 1918. године; фотографије гледалишта позоришта у Лазуазу, сцене из комада *Бој на Косову* и глумаца из комада *Ћидо*

Народна библиотека „Јован Поповић“ Кикинда: фотографија Душана Васиљева (фотографија преузета из Гимназије „Душан Васиљев“, Кикинда)

Библиотека града Београда. Одељење старе и ретке књиге:

Фотографије Београда из времена Аустроугарске окупације: Српска круна; подизање заставе; редакција Београдских но-

вина; кафана Албанија 1916. године; Ћачки батаљон у Жозијеу

Ратни записи : илустровани књижевни лист (3. мај 1915) 1 стр.

Fest-Beilage der „Belgrader Nachrichten“, Nr. 185 (18. August 1916)

Avala : illustrierte Beilage der „Belgrader Nachrichten“, Numer 19 (22. September 1918)

Svečani broj „Beogradskih novina“, Br. 185 (18. avgusta 1916) naslovna str.

Српска Африкијада / Н. Гиздавић. – Београд, 1922

Ратни албум 1914–1918 / А. Поповић. – Београд, 1926

Одељење периодике Библиотеке града Београда:

Југословенски гласник : уређује одбор Срба, Хрвата и Словенаца, Ниш (август-октобар 1915) издаје Српска краљевска државна штампарија

Ратни дневник : званични извештаји Ратног пресбироа / власник и одговорни уредник Светозар Јовановић (1914-1918) Ваљево, Крагујевац, Солун

Српске новине : службени дневник Краљевине Србије, Ниш, 1914. године

Српске новине : Орган Врховне команде. Уређује Ратни пресбиро, Крф 1916-1918.

Крфски забавник 1917–1918. (1917. бр. 1-8; 1918. бр. 9-18)

Дело: лист за науку, књижевност и друштвени живот, Ниш 1915.

Изложба : књижевно уметнички илустровани полумесечник – одговорни уредник Милорад Петровић Сељанчица. – Год. 1, бр. 1 – бр 4-6 (1. јануар – 15. март 1918), Вршац

Književni jug, Zagreb 1918-1919.

La Patrie Serbe: revue mensuelle : pour la Jeunesse Serbe en exil . – Pariz 1916-1918.

U broju 6 (1917) dodatak na srpskom Naša otadžbina br. 1 i u br. 7 dodatak na srpskom Naša otadžbina br. 2

Српски књижевни гласник, Београд. – Год. 14, књ. 33, св. 1, (јули 1914)

L'illustration. – n 3791 (29. mai 1915) – (30 octobre 1915)

Библиотека града Београда захваљује свим наведеним институцијама и удружењима који су помогли реализацију изложбе, Радио Београду на уступљеном аудио материјалу, и рецензентима уводног текста каталога *То је онај рат, где сам пао и ја*, др Весни Матовић и др Бојану Ђорђевићу.

1117 ГРОМ
6-III-2056

И. ИЗДАВИТ 1859.
Српска држава

СРПСКА АФРИКИЈАДА НАШИ У АФРИЦИ

ИЗДАВАЊЕ АПРИЛ 1916. ПАРТИЗАНСКИ БИ. С. ДОБРИЊА, БЕОГРАД. ТЕЛЕФОН 4801-1116

Наше српске војводе у Африци.

Литература Новинарство Срба у Африци

Како су Срби дошли у Африку, како се први померио и првобитно се одвијало њихово суздржање и интереси у овоме и савремене, али и будуће на постојеће и нове, али и будуће нове.

„Напред“ — „En Avant“ је први литеративно-политички лист српске државе, издаван у Београду, у издању Српског издавачког друштва, издаван у Београду — Офис и на Африци 1916. г.

НАПРЕД
EN AVANT

НЕДЕЉА
10 АПРИЛ 1916
23 AVRIL 1916
DIMANCHE
BIZERTE
TIZERTE
B. № 43

Датум издавања новинарства „Напред“ у Београду.

БИЗЕРТЕ
SAMEDI
9 SEPTEMBRE
N° 166
1916. 47 1916.

НАПРЕД
EN AVANT

СТР. 4

Датум издавања новинарства „Напред“ у Београду.

дону или најближој српској војној власти и својој обавези одговорити.

12 октобра 1918 год.
у Солуну.

Министар Војни,
Бенерал,
Мих. Рашић, с. р.

Министарски Савет на предлог Г. Министра Финансија наводио је донети следеће решење:

Решењем Министарског Савета од 26 септембра т. г. Ц. Бр. 3003 ослобођени су плаћања државне трошарине при увозу на царинарницама лети и ширинача; сведена је на половину државна трошарина на кафу и на свеће, а спуштена је са једном трећином државна трошарина на шећер.

Сем поменутих предмета потрошње трошаринском тарифом предвиђени су још и други, који са истих разлога, са којих је шећер и остало напред поменуто ослобођено, односно редуцирана државна трошарина, морају бити за наведено према ослобођењу плаћања државне трошарине, како при увозу из иностранства, тако и при производњи у земљи.

Стога ми је част предложити Министарском Савету да наводи решити:

а) даље наредбе, државна трошарина, по тарифи на чл. 76 закона о држав. тро-

шарини, наплаћивање се при увозу на царинарницама и у земљи, и то:

Тар. бр. 1. шећер од 100 кгр. динара 20.— у место динара 30.—

Тар. бр. 2. бонбоне, аља, ратлук, ушечерено поће и зачини, и остали предмети наредени од шећера од 100 кгр. дин. 20.— у место динара 30.—

Тар. бр. 3. кафе од 100 кгр. дин. 30.— у место дин. 100.—

Тар. бр. 4. чоколада и заменице чоколаде од 100 кгр. дин. 20.— у место дин. 30.—

Тар. бр. 5. заменице кафе од 100 кгр. дин. 15.— у место дин. 30.—

Тар. бр. 6. наранач слободно, у место од 100 кгр. 20.— динара.

Тар. бр. 7. узле које се употребљује или може употребити за јело, као млиново, данено, памуково, селамово и др. слободно, у место од 100 литара 20 динара.

Тар. бр. 8. риба савана, сува или у саламури, од 100 кгр. дин. 10.— у место 20.— динара.

Тар. бр. 9. јестива од рибе, рака, пужева, шкољака и т. д. слободно, у место од 100 кгр. 30.— динара.

Тар. бр. 10. вино од 100 литара дин. 20.— као и до сада.

Тар. бр. 11. вина фина: шампањ, малага, кипар и т. д. од 100 литара динара 200.— као и до сада.

Тар. бр. 12. а) динер, рум и есенција за пиће од 100 лит. дин. 100.— као и до сада.

Тар. бр. 12. б) коњак за пиће од 100 лит. дин. 50.— као и до сада.

Тар. бр. 13. свеће сем дојаних и поштених од 100 кгр. дин. 9.— у место дин. 18.—

Тар. бр. 14. електрично осветљење слободно, у место од коловата 0.10 дин.

Тар. бр. 15. калијева карбид слободно, у место од 100 кгр. 20.— динара.

Тар. бр. 16. лимун, поморанџе, нарави, мислинке од 100 кгр. дин. 10.— као и до сада.

Тар. бр. 17. смокве од 100 кгр. дин. 8.— као и до сада.

Тар. бр. 18. урме и суво грожђе од 100 кгр. дин. 20.— као и до сада.

Тар. бр. 19. есенција за сирће од 100 литара дин. 50.— као и до сада.

Тар. бр. 20. ласке, лете и др. ма од којег дрвета слободно, у место од кубног метара по 4 и 2 динара према врсти дрвета.

Тар. бр. 21. греде, дуреци и др. ма од којег дрвета слободно, у место од кубног метара по 3 и 1 дин. према врсти дрвета.

Тар. бр. 22. обла грађа, ма од којег дрвета слободно, у место од кубног метра по 2 и 1 динар. према врсти дрвета.

Тар. бр. 23. стакло за прозоре и излоге слободно, у место од 100 кгр. дин. 1.—

Тар. бр. 24. греде и стубови слободно и челични слободно, у место од 100 кгр. дин. 1.—

Тар. бр. 25. цемент и издржљиви камен слободно, у место од 100 кгр. 1 дин.

Овим се решењем замењује решење Министарског Савета од 26 септембра 1918 год. Ц. Бр. 3003 у којима се тиче државне трошарине.

Министарски Савет у седници од 18 октобра 1918 год. на основу чл. 5 зак. о Централној Државној Управи, усваја прелазни предлог Министра Финансија.

На канцеларије Пореске Управе Пр. Бр. 1988 од 19 октобра 1918 год.

1—3

Сагласно одобрењу Господина Председника Министарског Савета од 19 т. м. Пр. Бр. 1496, Главна Контрола је, у редовној админ. седници својој, од данашњег № 2982 одлучила, да свој рад, овде на Крфу, закључи 25 ов. месеца, с тим, да даљи рад, производњу у својој Штабани, у месту, у коме буде и седнице Криз. Српске Владе.

Ово се саопштава интересованима ради знања, с тим, да ће Главна Контрола, овим путем, накнадно, објавити дан и место, у коме ће своје функције продужити.

Иа редовне админ. седнице Главне Контроле, 20 октобра 1918 године № 2982 — Крф.

1—3

БЕОГРАД ЈЕ СЛОБОДАН

СОЛУН, 21 ОКТОБРА — ЗВАНИЧАН ИЗВЕШТАЈ ИСТОЧНЕ ВОЈСКЕ. — ФРАНЦУСКА КАВАЉЕРИЈА ЈЕ ИМАЛА НЕКОЛИКО УСПЕШНИХ БОРБИ СА НЕПРИЈАТЕЉСКИМ ОДРЕДИМА У ПРЕДЕЛУ ЂЕРДАПА.

17 ОКТОБРА СРПСКЕ СУ ТРУПЕ ДОСТИГЛЕ ДО ДУНАВА ИЗМЕЂУ БЕОГРАДА И СМЕДЕРЕВА. НАСТАВЉАЈУЋИ СВОЈЕ УСПЕШНО НАСТУПАЊЕ, ОНЕ СУ ЗАУЗЕЛЕ БЕОГРАД 19 ОКТОБРА. КОМАНДАНТ ПРВЕ СРПСКЕ АРМИЈЕ УШАО ЈЕ У ПРЕСТОНИЦУ 45 ДАНА ПОСЛЕ ПОЧЕТКА ОФАНЗИВЕ НА МАЋЕДОНСКОМ ФРОНТУ.

НЕСЛУЖБЕНИ ДЕО

Крф, 22 октобра.

Командант Француских трупа на Крфу Г. Пуковник Ришар издао је данас следеће наређење својим трупама:

«Пуковник, Командант Француских Трупа, доставља трупама које се налазе под његовом командом, радосну вест да су српске трупе победоносно ушле у Београд, престоницу и предстражу њихове славне отаџбине.

45 дана, по почетку офанзиве на маыедонском фронту, командант прве српске армије ушао је у престоницу, пошто је непријатељ изагнат са сватога земљишта отаџбине.

Сви Французи одушевљено поздрављају Србе, своју браћу и ратне другове од првога часа ове цинковске борбе, која је вођена у име правде и права против тираније и варварства.»

Поводом срећног ослобођења Србије и Југословена одржаће се и овдашњој

балканских народа. Са једне се стране свесно, с друге несвесно и из незнања, успоравао и ометао природни развој балканских држава. Аустрија, која је несумњиво најбоље познавала Балкан, начинима сопственим само њеној прастарој и префињеној дипломатији, успела је да за дуги низ векова онемогући природно стварање једне јаве југословенске, боље рећи српско-хрватско-словеначке државе; како је она тај свој план умела увек да објиви велом заштитника и моћног протектора и како је наш народ злом својом судбином био већим делом у њеним границама, стекло се на другој страни погрешно уверење, да је за парирање аустријског утицаја потребно ометати наш развој и смањивати нашу снагу. Тако рђаво познавање ствари није могло дати никаквих здравих резултата; на супрот нашим тежњама за ослобођењем, националним и економским, рђава политика сугерирала је нашим источним, на несрећу, суседима, неке чудне, апсолутно необјашњиве империјалистичке прохтеве на Балкану! Бугарска поджавана и помагана не-

буде брвна германском надзирању на Солуну, и даље, Истоку. У дванаестом часу, али ипак не потпуно касно, увидела се лажност и нетачност таквога схватања; тек анексија Босне и Херцеговине и једновременно проглашење бугарске независности открили су потајну игру и тек се тада у бољном крику Србије осетило и увидело право стање ствари. Па ипак, чак и после 1908 и 1913 године, кад се јасно видела пуна заједница у раду Аустро-Бугара, нашла је Бугарска не ретких симпатизера и ван Немачке и Аустрије и не мало помагача у својој македонској авантури.

Данас је македонско питање застворено. Сем ситних питања граничних исправка, неопходних кад је у питању граница према Бугарској — не може више бити говора о каквим знатним изменама у постојећем стању. Бугарска је, не уздајући се у своје имагинарно право, два пута лабадала Србији нож у леђа, желећи, ваљда, да своју грађанство представи свету у боји неког националног бола. Она је за решење македонског питања обе, прво, била спремна да

кедонијом данас пролазе многи наши савезници и непосредан додир са стеновиштвом разбихе им лажну слободу стечену из немачко-бечких новина и бугарске пропагаторске литературе. Међународне Комисије, које су на нашу молбу основане и којима је стављено у задатак да покупе податке о бугарској управи за ове последње три године, тешко да ће моћи довести у склад бугарско «право» на Македонију са њиховим поступањем у њој.

Тако је наша офанзива и по други пут у току од пет година решила наш спор са Бугарском и једном за свиказ скинула са дневнога реда Македонско Питање. Она је на најбољем путу да реши и други део нашег националног уједињења — питање Аустро-Бугарске монархије.

ПРЕГЛЕД ОПЕРАЦИЈА

Лондон, 19 октобра. — Независна прес, операција. — Главни циљ у току недеље која је завршена 19 овог месеца прелазна британско-аустријска граница. Циљ је и кавала који иде од Смедерева до Београда. Ова операција је дигитална, нешто

La littérature serbe et la Grande Guerre : **concept de l'exposition**

L'exposition *La littérature serbe et la Grande Guerre* a été conçue avec le but de présenter les caractéristiques de la littérature serbe entre 1914 et 1918, les auteurs les plus importants dont la vie a été essentiellement marquée par la guerre, ainsi que leurs œuvres qui traitent de la Première Guerre mondiale. En présentant cette « littérature de la guerre » on a montré le phénomène même de la guerre à travers la littérature.

L'exposition est composée de trois parties. La première partie consiste en 17 posters en impression numérique présentant les écrivains serbes qui ont participé à la guerre, soit comme soldats du front, soit comme civils qui se sont retirés à travers l'Albanie et qui ont perdu leur foyer et leur famille : Stanislav Vinaver, Sima Pandurović, Branislav Nušić, Milutin Uskoković, Bora Stanković, Isidora Sekulić, Vladislav Petković Dis, Milutin Bojić, Todor Manojlović, Rastko Petrović, Dragiša Vasić, Stanislav Krakov, Stevan Jakovljević, Rade Drainac, Miloš Crnjanski, Ivo Andrić et Dušan Vasiljev. Sur les posters on peut voir leur « biographie de guerre », les extraits de leurs œuvres publiées dans la presse pendant la guerre, et les extraits des livres publiés après la guerre qui traitent de cette thématique. À part ces écrivains de renom, deux posters présentent des poètes moins connus ainsi que des auteurs anonymes qui composaient des poèmes et des récits au front – souvent au poste, entre les batailles. Bien que la plupart de ces textes n'aient pas une valeur littéraire importante, ils expriment un vif esprit patriotique ou une nostalgie du pays natal et des êtres chers, ravivant ainsi l'époque et les circonstances de leur création. Une place particulière a été donnée à la création littéraire et artistique des auteurs serbes à Bizerte ; cette partie est basée sur l'ouvrage *L'afriquiade serbe : nos compatriotes en Afrique* (*Srpska afrikijada: naši u Africi*), publié en 1922, et sur un article de Veselin Čajkanović paru dans la revue *Zabavnik* à Corfou en 1918.

La deuxième partie de l'exposition contient un aperçu des œuvres littéraires dans les publications périodiques qui paraissaient en Serbie, Croatie, Grèce et France pendant la

Grande Guerre. La plupart des auteurs figurant dans ces journaux et revues ont participé à la guerre en traversant l'Albanie jusqu'à l'île de Corfou, devenue alors un centre littéraire. À part les posters, ce segment de l'exposition consiste en exemplaires originaux des périodiques de la Première Guerre mondiale qui font partie des fonds de la Bibliothèque de la ville de Belgrade et de la collection de la Société bibliophile de Serbie : *Srpske novine*, Belgrade, Niš, 1914–1916 ; *Srpske novine*, Corfou, 1917–1918 ; *Zabavnik*, supplément de *Srpske novine*, 1917–1918 ; *Letopis Matice srpske*, 1914 ; *Delo*, Belgrade, Niš, 1914–1915 ; *Književni jug*, Zagreb, 1918–1919 ; *Ratni dnevnik*, Kragujevac, 1915, 1917, 1918 ; *Jugoslovenski glasnik*, Niš, 1915 ; *Izložba, bimensuel illustré littéraire et artistique*, Vršac, 1918 ; *Glasnik jugoslovenske omladine*, Paris, 1917–1919 ; *La Patrie Serbe*, Paris, 1916–1918 ; *Beogradske novine* (avec le supplément *Avala*), éditions allemande et serbe en caractères latins, 1916–1918 ; *Ratni zapisi*, Belgrade, 1915, *Brka*, Belgrade, 1915...

Le troisième segment de l'exposition consiste en exemplaires originaux des livres rares publiés au cours de la Première Guerre mondiale, ainsi qu'immédiatement avant ou après la guerre – commençant par *Histoire de la nouvelle littérature serbe* (*Istorija nove srpske književnosti*) de Jovan Skerlić (Belgrade, 1914), en passant par *Les jours de guerre 1912–1917* (*Iz ratnih dana 1912–1917*) d'Ivo Ćipiko (Salonique, 1917) et *Littérature yougoslave* (*Jugoslovenska književnost*) de Pavle Popović (Cambridge, 1918) jusqu'à *Veilleuses éteintes* (*Utljena kandila*) de Dragiša Vasić (Belgrade, 1922). La collection comprenant 42 publications monographiques rares est répartie selon le lieu de publication : Serbie, Salonique, Bizerte, Genève, Angleterre et États-Unis. Cette partie a été formée en collaboration avec la Société bibliophile de Serbie et comprend les livres de leur riche collection ainsi que ceux des fonds de la Bibliothèque de la ville de Belgrade.

(traduit par Amalija Vitezović)

Die serbische Literatur im Großen Krieg: das Ausstellungskonzept

Die Ausstellung *Die serbische Literatur im Großen Krieg* entstand mit der Absicht, die Eigenartigkeit der vierjährigen Periode des serbischen Literatur (1914-1918) darzustellen und im Weiteren sowohl die bedeutendsten serbischen Schriftsteller, deren Leben durch den Krieg geprägt wurde, als auch ihre Werke, die den Ersten Weltkrieg zum Thema haben, zu präsentieren. Mithilfe von „Kriegsliteratur“ wurde das Phänomen des Krieges im Spiegel der Literatur dargebracht.

Die Ausstellung besteht aus drei Einheiten. In der ersten davon wurden auf 17 Plakaten im digitalen Druck serbische Schriftsteller präsentiert, die am Krieg *teilnahmen*, - sei es als Soldaten an der Front oder als Zivilisten auf dem dreimonatigen Fußmarsch über die albanischen Berge oder diejenigen, die ohne Heim und ihren Liebsten geblieben sind: Stanislav Vinaver, Sima Pandurović, Branislav Nušić, Milutin Uskoković, Bora Stanković, Isidora Sekulić, Vladislav Petković Dis, Milutin Bojić, Todor Manojlović, Rastko Petrović, Dragiša Vasić, Stanislav Krakov, Stevan Jakovljević, Rade Drainac, Miloš Crnjanski, Ivo Andrić und Dušan Vasiljev. Auf den Plakaten ist ihre „Kriegsbiographie“ zu lesen sowie Auszüge aus ihren Werken, die entweder in serbischen Periodika während des Krieges oder in Bücher nach dem Krieg veröffentlicht wurden. Neben den schon erwähnten, renommierten Schriftstellern, befassen sich zwei Plakate mit dem Schaffen wenig bekannter Dichter, als auch unbekannten Autoren, die während des Krieges, häufig auch an der Front, zwischen zwei Kämpfen, Lyrik, Notizen und Erzählungen schufen. Sie sind nicht immer mit hoher literarischer Qualität geschrieben, aber diese Werke sind mit starkem patriotischen Gefühl und einer nostalgischen Sehnsucht nach Heimat und geliebten Menschen erfüllt und stellen dadurch ein Abbild der Zeit und der Umstände dar. Durch Auszüge aus dem 1922 veröffentlichten Buch „Serben in Afrika“ („Srpska afrikijada“) und aus dem, im Almanach von Korfu 1918 abgedruckten Artikel von Veselin Čajkanović wurde auch das Wirken der serbischen Literaten und Künstler in Bizerta (Tunesien) hervorgehoben.

Der zweite Teil der Ausstellung beinhaltet die serbische Literatur in den Publikationen, die während des Großen

Krieges in Serbien, Kroatien, Griechenland und Frankreich unregelmäßig erschienen. Der Großteil der vertretenen Schriftsteller war selbst im Krieg, durchlebte den Fußmarsch nach Korfu, das sich zum Literaturzentrum dieser Zeit entwickelte. Neben den Plakaten, umfasst diese Ausstellung auch die Original Exemplare serbischer Periodika dieser Zeit, aus dem Fundus der Bibliothek der Stadt Belgrad: *Srpske novine* (Српске новине), Belgrad, Niš 1914–1916, Korfu 1917–1918; Almanach der Serbischen Zeitungen (*Zabavnik, dodatak Српских новина*), Korfu, 1917–1918, *Letopis Matice srpske* (Летопис Матице српске) 1914; *Delo* (Дело), Belgrad, Niš, 1914, 1915; *Književni jug* (Књижевни југ), Zagreb 1918–1919, *Ratni dnevnik* (Ратни дневник), Kragujevac 1915, 1917, 1918; *Jugoslovenski glasnik* (Југословенски гласник), Niš, 1915, *Izložba : књижевно уметнички илустровани полумесечник*, Vršac, 1918; *Glasnik jugoslovenske omladine* (Гласник југословенске омладине), Paris, 1917–1919; *La Patrie Serbe*, Paris 1916–1918, *Beogradske novine* /Belgrader Nachrichten, (Avala), deutsche und serbische (lateinische Schrift) Ausgabe.

Ein besonderes Ausstellungssegment bilden die Original Exemplare seltener Bücher, die unmittelbar vor, während und kurz nach dem Ersten Weltkrieg veröffentlicht wurden – von *Geschichte der neuen serbischen Literatur* (Историја нове српске књижевности) von Jovan Skerlić, über *Aus den Kriegstagen 1912-1917* (Из ратних дана 1912-1917) von Ivo Ćipiko (Thessaloniki, 1917) und *Jugoslawische Literaturen* (Југословенске књижевности) von Pavle Pavlović (Cambridge, 1918) bis zu *Erloschene Weihrauchkessel* (Умљених кандила) von Dragiša Vasić (Belgrad, 1922). Die Sammlung dieser 42 Raritätsausgaben wurde nach deren Erscheinungsort (Serbien, Thessaloniki, Bizerta, Genf, Großbritannien und USA) aufgeteilt. Diese Kollektion entstand in der Zusammenarbeit mit der Serbischen Gesellschaft der Bibliophilen und beinhaltet Monographien sowohl aus ihrer umfangreichen Sammlung als auch aus dem Fundus der Bibliothek der Stadt Belgrad.

(übersetzt von Gordana Ilić Marković)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41"1914/1918"(083.824)
069.51:[050+070(497.11)](083.824)
821.163.41:929(083.824)

КРАСИЋ-Марјановић, Олга, 1953-

Српска књижевност и Велики рат : галерија Атријум Библиотеке града Београда 22. мај - 9. јун 2014. године / [аутори изложбе и каталога Олга Красић-Марјановић, Марјан Маринковић ; сарадници Гордана Илић Марковић, Срђан Стојанчев]. - Београд : Библиотека штампа). - 42 стр. : илустр. ; 23 x 25 cm

Текст ћир. и лат. - Подаци о ауторима преузети из колофона. - На насл. стр.: Изложбу приређује Библиотека града Београда поводом обележавања стогодишњице Првог светског рата у сарадњи са Српским библиофилским друштвом. - Тираж 500. - Библиографија: стр. 41-42.

ISBN 978-86-7191-250-1

1. Маринковић, Марјан, 1976- [аутор]

а) Српска књижевност - Први светски рат 1914-1918 - Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 207150092

ПРЕД
ДНАВНА
№ 69.

ПЕТАК
9. Мај 1916.
VENDREDI
BIZERTE
БИЗЕРТА
ПРОГЛАШЕНИЈЕ
УРЕДНИК ОДБОР

КЊИЖЕВНА ПУБЛИЦИСТИКА

Paris, 1/14 Novembre 1917.

PREMIERE ANNÉE. — N° 11.

La Patrie Serbe

REVUE MENSUELLE
pour la Jeunesse Serbe en exil

СРПСКЕ НОВИНЕ

РАТНИ ДНЕВНИК

ОРЕДНИК: ДРАГОШ ПЕТРОВИЋ

СЛУЖБЕНИ ДНЕВНИК

КРАЛЕВИНЕ СРБИЈЕ

ТАЖНИК

АББАВНИК

1/14. маја 1917.
Парис.

"La Patrie Serbe"
Српски додаток, Бр. 2.

НАША ОТАЏБИНА

— Уредник: Др Драг. Д. ИКОНИЋ. —

БРОЈ 1.

1. АВГУСТА 1915.

ГОДИНА 19.

Брџа

Београд, Недеља 9. Августа 1915. год.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ

БЕОГРАД 30. МАЈ 1915.

СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

РАТНИ ЗАДАЦИ

ИЛУСТРАЦИЈА

УРЕДНИК: ВЕЛИМИР Ј. РАЈИЋ

БРОЈ 19.

ГОДИНА 19.